

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 13. prosinca 2020.
<https://doi.org/10.20901/pm.58.1.06>

O strategijskoj ulozi konteksta u tumačenju političkih diskursa: susret teorije hegemonije i lingvističkog kontekstualizma

VEDRAN JERBIĆ

Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu

Sažetak

Cilj je ovog rada kritički preispitati metodu lingvističkog kontekstualizma Quentina Skinnera koristeći se uvidima teorije hegemonije Laclaua i Mouffe. Nastoji se pokazati da teorija hegemonije može ponuditi svojevrsan srednji put u danas dominantnoj raspravi između tzv. tekstualista i kontekstualista. Inzistirajući na *strateškoj* dimenziji konteksta u tumačenju političkih diskursa, Laclau i Mouffe otvaraju mogućnost modela kontekstualizacije koji ne robuje tradicionalnim dihotomijama *povijest – filozofija* i *partikularnost konteksta – univerzalnost ideje*, nego je orijentiran spram performativne i retroaktivne dimenzije diskursa te funkcionira unutar okvira antagonističkog razumijevanja politike. Strategijska uloga konteksta bila bi u isto vrijeme simptom dubljih raslojavanja političke dimenzije jezika i značenja te oruđe transformacije samog konteksta.

Ključne riječi: teorija hegemonije, diskurs, kontekst, antagonizam, Skinner, Laclau i Mouffe

Pitanje konteksta i kontekstualizacije od središnjeg je značaja za političku teoriju.¹ S njime se susrećemo kad god izmještamo politički diskurs iz njegova neposrednog okruženja u vlastitu poziciju iskazivanja ili interpretacije: bilo da teorije i pojmove nekog autora iz prošlosti (ili drugačijeg kulturološko-civilizacijskog okvira) pokušamo primijeniti u trenutnoj političkoj situaciji ili ih s naše aktualne pozicije nastojimo rastumačiti u njihovu “izvornom” povijesnom obliku. Kada se teorijskim uvidima Platonove *Države*, Machiavellijeva *Vladara* ili Hobbesova *Levijatana* ko-

¹ Rad je dio autorova istraživanja za doktorsku disertaciju pod naslovom “Hegemonijska logika označavanja: o transformaciji političkih pojmova u teoriji Ernesta Laclaua i Chantal Mouffe”.

ristimo da bismo tumačili izazove naših suvremenih društava ili odgovorili na njih, smatrajući da nam njihova učenja ostavljaju u naslijeđe opće primjenjive kategorije i pojmove – neizbježno se susrećemo s problemom kontekstualizacije; ali i onda kada nastojimo odgonetnuti autentično značenje tih političkih klasika rekonstruirajući neposredne autorske intencije i šire društvene okolnosti iza njihova teorijskog doprinosa (Skinner, 1969, 2002a; Pocock, 1972; Ribarević, 2016a; Tully, 1988). Pitanje kako s povijesne distance tumačiti i aktualizirati politički tekst postaje tada pitanje koje mu značenje pripisati, kako shvatiti njegovu “otuđenu” terminologiju ili obuhvatiti mehanizme procesa označavanja u relaciji spram konkretnih okolnosti i intelektualnih trendova iz prošlosti. Treba međutim uzeti u obzir i obratan slučaj retroaktivnog korištenja aktualnim kontekstualnim varijablama, primjerice, kada dio današnje generacije studenata na zapadnim sveučilištima odbija čitati političke klasike iznoseći argumente kako im se serviraju isključivo tekstovi bijelih, imućnih muškaraca, nerijetko rasista i šovinista, privilegiranih pripadnika neeksploatiranih slojeva.² Pa se Platona odbija čitati jer ga se smatra pretečom totalitarizma i apologetom ropstva, Nietzschea se kritizira zbog rasizma i rodno vulgarnih ispada, Lockeovi spisi o toleranciji prozivaju se zbog njihove (multikulturalne) nedosljednosti, a spisi američkih utemeljitelja odbacuju se jer su njihovi autori (većinom) i sami bili robovlasnici. Posrijedi je primjena suvremenih kontekstualnih (vrijednosnih) kriterija na prošlu epohu, rekontekstualizacija koja je u isto vrijeme resignifikacija njihova intelektualnog značaja. U oba slučaja, i tumačenja s povijesne distance i retroaktivne revalorizacije, kontekst je, dakle, ključna semantička odrednica – ako ga zanemarimo, izlažemo se opasnosti da primjenjujemo teorije i pojmove čije nam značenje izmiče ili da ih prebrzo prevodimo u partikularni suvremeni idiom.

Na tragu tih rasprava cilj je ovog rada kritički preispitati jedan od prevladavajućih metodoloških modela kontekstualizacije u okvirima političke teorije – lingvistički kontekstualizam Quentina Skinnera (1969, 2002a) – koristeći se uvidima teorije hegemonije Laclaua i Mouffé (2001, 2007).³ Izazov je pritom pokazati da teorija hegemonije, koja ne sadrži neposrednu teoriju interpretativnog konteksta,

² Taj primjer dugujem profesorima Wolfgangu Heueru i Waltraud Meints-Stender. O općenitoj studentskoj “pobuni” protiv političkih klasika vidjeti također: www.telegraph.co.uk/education/2017/01/08/university-students-demand-philosophers-including-plato-kant/; <https://www.theguardian.com/education/commentisfree/2015/mar/23/philosophy-white-men-university-courses>; theguardian.com/education/2017/feb/19/soas-philosophy-decolonise-our-minds-enlightenment-white-european-kenan-malik (pristupljeno 20. 7. 2020).

³ Koliko mi je poznato, teorija se hegemonije u sekundarnoj literaturi uglavnom odmjeravala s obzirom na postmoderne i poststrukturalističku kritiku moderne političke teorije, a premalo je prostora posvećeno njezinu doprinosu “klasičnim” političko-teorijskim problemima. Jedan od tih “klasičnih” problema je problem konteksta i metoda kontekstualizacije, pri čemu se Quentin Skinner nameće kao neizostavan “sugovornik”.

može ponuditi svojevrsan srednji put u danas dominantnoj raspravi između tzv. tekstualista i kontekstualista (a time dijelom i između historicizma i antihistoricizma). Preciznije, teorija hegemonije pozicionirala bi se između zahtjeva kontekstualista poput Skinnera da se tekst tumači isključivo u okvirima vlastite povijesne partikularnosti i tekstualističkih tendencija da se u tekstovima traže univerzalne i kontekstualno nezavisne ideje s fokusom na filozofsko-filološku strukturu samog teksta i njegovih unutarnjih “logičnosti” ili “kontradikcija”. Kontrastirajući uvide Laclaua i Mouffe s uvidima Skinnerova kontekstualizma, nadam se pokazati da metoda kontekstualizacije nije jednostrana ni isključujuća te da je napetost između partikularnosti povijesnog konteksta i (kvazi)univerzalne dimenzije njegove primjene simptom dubljih raslojavanja političke dimenzije jezika i značenja. Držim da specifična primjena hegemonijskih kategorija poput kontaminirane univerzalnosti, retroaktivnosti procesa označavanja i diskurzivne artikulacije otvara novu perspektivu kontekstualizacije, koju se ovdje nadam dodatno proširiti.

Tvrdim da postoje dva načina primjene konteksta u tumačenju političkih pojmova ili tekstova: *spoznajni* i *strateški* – i pritom želim braniti tezu da nam teorija hegemonije otvara stratešku dimenziju kontekstualizacije koja je u metodologiji Quentina Skinnera (ali i među ostalim pripadnicima tzv. kembriške škole poput Johna Dunna, Petera Lasletta ili Johna Pococka) ostajala zakrivena spoznajnom zadaćom razotkrivanja izvornosti ili autentičnosti izgubljenog značenja. Spoznajni moment pripada “modernističkom” tumačenju političkog diskursa orijentiranom prema aspektu esencijalnosti tog diskursa, a strateški se veže, ne nužno kronološki, uz postmoderni fokus na performativnost i nestalnost označiteljskih praksi. Za razliku od Skinnerove spoznajne dimenzije kontekstualizacije, koja u konačnici želi dati odgovor na pitanje kakve su uistinu bile autorske intencije pisanja nekog političkog teksta (u suglasju s njihovim “ispravnim” povijesnim značenjem), hegemonijska perspektiva naglašava strategijsku dimenziju same kontekstualizacije: neizvjesnost i transformativnost njezine uporabe unutar kontingentnih koordinata političke semantike, neovisno o “objektivnosti” koja bi se uz nju vezala.

Struktura rada je sljedeća: u prvom dijelu pokušat ću što jezgrovitije elaborirati središnje teze Skinnerova lingvističkog kontekstualizma s naglaskom na distanciranje od tekstualističkog pristupa interpretaciji političkih klasika. U drugom dijelu izložiti ću aspekte teorije hegemonije koji su najrelevantniji za razumijevanje diskurzivnih strategija, odnosno problema značenja i označavanja unutar hegemonijski konstituiranih okvira borbe za moć. Konačno, u zadnjem dijelu rada nastojat ću uspostaviti kritički dijalog teorije hegemonije i lingvističkog kontekstualizma, posebice u segmentu koji se odnosi na retroaktivnost kontekstualizacije i opseg primjene konteksta u tumačenju naoko univerzalno primjenjivih političkih pojmova.

1. (Povijesna) kontekstualizacija kao preduvjet razumijevanja politike?

Problem konteksta u interpretativnom postupku nije ništa novo – i Quentin Skinner do njega dolazi (ne nužno direktno) preko nekih već ustaljenih metodoloških obrazaca: tradicije njemačkog historicizma, marksističkog historijskog materijalizma, Gadamerove hermeneutike, Collingwoodove metode pitanja-odgovora itd. Svima njima bio je zajednički pokušaj da se proces interpretacije poveže s nečim što izlazi izvan okvira samog teksta, izvan usko shvaćene filološke oblasti ili filozofskih preokupacija, a kako bi se uvećalo razumijevanje značenja teksta ili autorskog opusa. Na primjer, za Gadamera (1978) ključno je pitanje hermeneutike bilo kako uspostaviti dijalog između vremenski razdvojenih tumačenja, kako premostiti distancu koja razdvaja suvremenog interpreta i interpretirani tekst iz prošlosti izvodeći fuziju njihovih horizonata [*Horizontverschmelzung*] na pozadini onoga što je zajedničko njihovoj “historijskoj svijesti” – sudjelovanjem u zajedničkoj tradiciji ili pristupom kanonskim djelima jedne kulture, recimo. Na drugom kraju spektra, postmoderni hermeneutičar poput Ricœura tvrdio je da, ako bismo od polisemičnosti znaka htjeli doći do relativno fiksiranog značenja, znak treba smjestiti u stanoviti kontekst, u govornu situaciju koja manje ili više ograničava fluktuaciju značenjskih mogućnosti – ali uz obrat da se taj postupak ne može dovršiti, da uvijek zaostaje “višak značenja” koji je nemoguće kontekstualizirati i koji povratno potkopava temelje samog označiteljskog procesa (Ricœur, 1981: 4).

Između krajnosti Gadamerova i Ricœurova doprinosa hermeneutici sintagma lingvistički kontekstualizam, kako se danas koristi, obuhvaća specifičnu metodološku školu pristupa povijesti političke filozofije i političkih ideja nastalu kasnih 60-ih godina prošlog stoljeća – tzv. kembrišku školu čiji su najistaknutiji predstavnici, uz Skinnera, Peter Laslett, John Dunn i John G. A. Pocock. Između njih postoje razlike i sličnosti koje ovdje neću obrazlagati, navest ću samo da pozicija Quentina Skinnera najjasnije reflektira neke od problema i ograničenja te metodološke škole i da sam joj zato dao prednost pred ostalima. Ipak treba podcrtati da je – na osovini između tzv. “tvrđog” i “mekog” lingvističkog kontekstualizma, gdje prvi daje prvenstvo proučavanju tzv. lingvističkih paradigmi i diskurzivne konstrukcije političke zbilje, a drugi stavlja naglasak na autorske intencije i njihov produktivni odnos spram nekadašnjih lingvističkih konvencija (Bevir, 1992: 277) – Skinnerova pozicija bliža potonjem, posebice u segmentu u kojem pretpostavlja da je metodom kontekstualizacije moguće (manje ili više uspješno s obzirom na dostupnost povijesnih izvora) rekonstruirati izvorni ili autentični autorski poticaj za pisanje određenog djela kao specifičnoga govornog čina upućenog njegovim suvremenicima.

Lingvistički kontekstualizam Quentina Skinnera započinje prilično jednostavnim tezom: da bismo tekstove političkih autora uspješnije interpretirali s povijesne distance ili iz divergentnih kulturalno-civilizacijskih očišta, moramo, osim unutar-

njih tekstualno-filoloških elemenata, proučavati i širi kontekst njihova nastanka i okolnosti u kojima su izvorno upotrijebljeni te na taj način pokušati rekonstruirati autorske intencije koje stoje iza teksta (Skinner, 2016b: 98, 122). Skinnerovim riječima: “Moramo situirati tekstove koje proučavamo u intelektualni kontekst i okvir diskursa koji će nam omogućiti da prepoznamo što su njihovi autori činili pišući ih” (Skinner, 2002a: vii). Posljedica je toga da se klasični tekstovi političkih mislilaca poput, recimo, Hobbesova *Levijatana*, Machiavellijeva *Vladara* ili Rousseauova *Društvenog ugovora* ne mogu više tretirati kao “opći sistemi ideja” ili lekcije iz transcendentnog političkog znanja primjenjive na svaku epohu: na njih treba gledati kao na “polemičke intervencije u ideološke konflikte njihova vremena”, partikularne pokušaje intelektualnog doprinosa aktualnim problemima njihovih vlastitih društava (Skinner, 2016a: 121; Tully, 1988: 10). Primjerice, u slučaju Machiavellijeva *Vladara* Skinner želi pokazati da se razumijevanje političkih klasika ne nalazi nužno u samom tekstu: to da je *Vladar* bio uperen protiv moralnosti tada prevladavajuće literature o vještinama vladanja nijednom nije spomenuto u tekstu, a ipak, tvrdi Skinner, “nitko ne može reći da je u potpunosti razumio Machiavellijev tekst ako ne poznaje tu činjenicu o njemu” (Skinner, citirano prema Palonen, 2003: 45). Poznavanje povijesnog konteksta smatra se, dakle, integralnim dijelom interpretativnog procesa bez kojega nijedna interpretacija političkih klasika nije potpuna; štoviše, izlaže se opasnosti da bude odveć apstraktna ili anakrona. Tu metodu dodatno komplicira činjenica da taj argument ide u oba smjera, pa Skinner na nekoliko mjesta sugerira da ni suvremene događaje ne bi trebalo tumačiti primjenjujući na njih koncepcije autora iz prošlih epoha – primjerice, kad se politički fenomeni 21. stoljeća pokušavaju rasvijetliti Platonovim koncepcijama pravednosti i slično.⁴

Kontekstualističku metodu Skinner razvija kao kritiku onoga što smatra “tradicionalnom” metodom političke filozofije koja počiva na tzv. tekstualističkom pristupu političkim klasicima.⁵ Tekstualisti, tvrdi Skinner, smatraju da se djela angaži-

⁴ Skinner to ovako podcrtava: “Radije nego da tražimo direktno primjenjive ‘lekcije’ iz povijesti filozofije, bilo bi bolje da naučimo razmišljati svojom glavom” (Skinner, 2002a: 88).

⁵ U okvirima hrvatske politologije metodološki sukob između kontekstualista i tekstualista tek je (relativno) nedavno uprizoren polemikom između Lalovića (2010) i Kasapović (2007). (Riječ je o široj polemici između dvoje autora, no ovdje ću se zadržati samo na onom dijelu koji se tiče kontekstualizma.) Kasapović (2007: 137) priziva Skinnerovu kontekstualističku metodu kako bi napala nekadašnji “tekstualistički” studij marksizma u okviru Fakulteta političkih znanosti. Taj je studij, tvrdi, doveo do toga da “proučavanje marksističkih tekstova nalikuje na teološku egzegezu, na kršćansko tumačenje Biblije”, pri čemu su se marksistički pojmovi dekontekstualizirali i smatrali vječnim idejama koje se mora obraniti od nedosljednosti i nepreciznosti. Lalović na to odgovara braneći tekstualističku metodu Zarkinim argumentima o kontekstualizmu kao ideologiji. Za Lalovića se “pojam ne može razumjeti iz konteksta”, on se “iz konteksta samo objašnjava, ali ne i razumije” (2010: 136). Pritom upotreba konteksta u tumačenju nije sporna, ali je

ranih mislilaca iz prošlosti mogu dostatno razumjeti koncentrirajući se isključivo na tekst i njegovu “unutarnju logiku” te zanemarujući širi aspekt društvenih okolnosti ili ondašnjih intelektualnih trendova: tekstualisti za pojedine autore i njihove opuse tvrde da pripadaju bezvremenskom kanonu i postavljaju pitanja univerzalnih i vječnih problema ljudskih zajednica *kao takvih*, a ne specifičnosti konkretnih povijesnih razdoblja i modela vladavine (Skinner, 2016a: 119; 2002b: 37; 1978: loc 172; Ribarević, 2016a: 27; Hamilton-Bleakley, 2006: 20). Glavne mete kritike za Skinnera su Leo Strauss i John Plamenatz⁶ čiji tekstualistički pristupi, kako sugerira, proces interpretacije svode na uopćavanje/hipostaziranje političkih ideja i pojmova kao trajnih i nepromjenjivih problema političke misli, a pojedine autore vrednuju prema tome koliko su pridonijeli razrješavanju tih “vječnih” problema ili njihovoj normativnoj sistematizaciji (Skinner, 2006: 241). Posebice je Straussov antihistoricizam – prema kojemu se politička filozofija mora orijentirati spram znanja o “univerzalnim i nepromjenjivim principima”, dok različiti oblici historicizma vode u nihilističko odbacivanje filozofskog naslijeđa – u suprotnosti s kontekstualističkim načelom da svaki povijesni period posjeduje singularnost koja se ne može zanemariti a da se ne ugrozi proces interpretacije. Tvrđiti da je moguće spoznati fundamentalne ahistorijske osnove prirodnog prava, pravednosti ili dobra za Skinnerovu je metodu anakronizam koji u konačnici vodi “intelektualnoj izolaciji” kanonskih autora, ostavljajući povijesnu raznolikost u sjeni i izlažući se opasnosti “historijski apsurdnih” tumačenja (Strauss, 1953: 9-12, 24-25, 35; Skinner, 2002a: 86; Shaw, 2019: 47-48).⁷

Skinner tu opreku usložnjava tako što je prezentira kroz dublju (epistemološku) napetost između *filozofskog* čitanja političkih tekstova i *povijesne* analize njihovih izvorišta; to jest, s jedne strane za filozofe kaže da tragaju za “koherencijom,

legitimna samo do one mjere dok ne ugrožava tzv. “nesvodljivu autonomiju teorijskog teksta”, nakon čega prelazi u ideologiju. A upravo je “autonomija” političkih klasika ono što ih, tvrdi Lalović, čini “transepohalnim” i “vječnim”, što ih usmjerava prema potrazi za “istinom čovjekovog postojanja” (*ibid.*: 137).

⁶ Primjerice, Plamenatz je govorio: “Da bismo razumjeli Hobbesa, ne moramo znati što je bila njegova namjera pišući *Levijatana* ili što je osjećao spram suparničkih stajališta Rojalista ili Parlamentarista; ali moramo znati što je podrazumijevao pod terminima poput zakona, slobode, sporazuma i obveza” (Plamenatz, citirano prema Hamilton-Bleakley, 2006: 21).

⁷ Pored Straussova antihistoricizma neki će spomenuti i Popperov (2002) kao antipod povijesno-kontekstualističkoj metodi. Međutim, smatram da se Popperova kritika teleoloških, prediktabilnih i holističkih premisa historicizma (onog Platona, Hegela ili Marxa) tek u manjoj mjeri može primijeniti na Skinnera: Skinnerova metoda ne sadrži ni teleološki ni prediktabilni element, iako potvrđuje jedno od načela historicizma, a to je nužnost povezivanja interpretativnog postupka s partikularnim (i neponovljivim) povijesnim okvirom na pozadini kojeg se pojavio (i postao moguć) interpretirani tekst, pojam ili teorija.

jedinstvom i sistemom”, a s druge za povjesničare tvrdi da se otvaraju prema “pluralnosti, kompleksnosti, pa čak nesavršenosti” (Palonen, 2003: 27; također Zarka, 2005: 151; Tully, 1988: 5). Naglašavajući da se značenje djela ne iscrpljuje u samom tekstu, da postoji nešto izvan ili pored teksta što ga (također) puni značenjem, Skinner svojom metodom želi postaviti kriterije vrednovanja interpretacija političkih klasika, promatrajući povijesno-kontekstualnu analizu u svjetlu korekcija filozofskih napora usmjerenih na otkrivanje “vječnih istina”. Ako su politički tekstovi organizirani odgovaranjem na partikularna pitanja s obzirom na konjunkturane okolnosti, a ne sudjelovanjem u zajedničkoj transhistorijskoj jezgri, onda njihovo filozofijsko razumijevanje mora biti suplementirano raznolikošću povijesnog materijala i širom kontekstualnom analizom koja će za predmet imati autorovo intelektualno okruženje i recepciju njegovih radova kod suvremenika, ali i društveno-ekonomske okolnosti i čitav niz čimbenika koji su mogli utjecati na konstituciju određene teorije, njezin značaj i diseminaciju (Skinner, 2002a: 3; 2002b: 36-37, 58; Palonen, 2003: 20). Time se u sklopu lingvističkog kontekstualizma ponavlja hipoteza da “bezvremenske istine” nisu ništa drugo nego “kontingencije naše lokalne povijesti i društvene strukture” (Skinner, 2002a: 89), iz čega se nameće zaključak da bi “povjesničar stalno trebao podsjećati da čak i filozofova najplauzibilnija interpretacija mora biti podvrgnuta ispitivanju te da ju je u svjetlu povijesnih dokaza ponekad potrebno i odbaciti” (Skinner, 2016b: 127).

Zanemarivanje pak povijesnog konteksta političkih tekstova i njihovih pojmovnih odnosa za Skinnera povlači posljedice u obliku tzv. interpretativnih mitologija. To su *mitologije doktrine*, čija je zabluda da u autorskim opusima traže i fabriciraju doktrine kojih ondje nema i pretpostavljaju da se sporadične tvrdnje nekog autora o stanovitoj temi mogu smatrati sustavnom doktrinom (Skinner, 2002a: 59-60).⁸ Zatim *mitologije koherencije*, koje polaze od toga da autorski opus mora biti koherentna cjelina i da svako odstupanje mora biti interpretacijskim postupkom reintegrirano u tu cjelinu ili ta “cjelina” mora biti proglašena nekoherentnom i neadekvatnom (*ibid.*: 67-69). I konačno *mitologije anticipacije*, kada se relevantnost tekstova iz prošlosti problematizira kao anticipacija modernih teorija ili fenomena pri čemu se stajališta autora iz prošlosti artikuliraju suvremenim vokabularom i pripisuju im se teze ili kategorije koje oni u svoje vrijeme nikako nisu mogli poznavati (*ibid.*: 76), pa se tako “Platonova politička gledišta iz *Države* stigmatiziraju kao gledišta pristaše totalitarne politike”, a Rousseauova politička teorija naziva se “filozofskim opravdanjem totalitarizma” i pretečom “demokratske nacionalne države” (*ibid.*: 73).

⁸ Skinner daje primjer Marsilija Padovanskog, za koga se može pomisliti da je zbog povremenih “aristotelijanskih opaski” o razlikovanju između izvršne i zakonodavne vlasti zagovarao *doktrinu podjele vlasti* (Skinner, 2002a: 60).

Inačica Skinnerova kontekstualizma čiji je deklarativni zadatak neutralizirati takve i slične mitologije ima sljedeće značajke: 1) kontekst se shvaća i pokušava obuhvatiti u obliku *lingvističkog okruženja* nastanka nekog djela, pri čemu se radi o pokušaju rekonstrukcije “općih političkih vokabulara epohe”, argumentacijskih konvencija ili ustaljenih komunikativnih obrazaca iz prošlosti čija singularnost čini dio *povijesne distance* postavljene pred interpreta (Skinner, 1978: loc 191). 2) Zatim, analitička je funkcija konteksta rasvijetliti izvorne autorske intencije, te bi cilj kontekstualne analize u krajnjoj instanci trebao biti odgonetnuti što je autor *namjeravao činiti s nekim tekstom*, na koje probleme ili pitanja je njegov tekst bio odgovor ili namjeravano rješenje te kako je na različite načine manipulirao ili bio manipuliran određenim kontekstom. 3) Konačno, povjesničar političkih ideja ne bi se trebao baviti “istinitošću” proučavanih iskaza; njegova je predmetna domena ona singularnosti povijesnih okolnosti i tranzitne “racionalnosti” u pozadini ustrojavanja pojmova i tekstualnih odrednica. Krenimo redom.

1) *Kontekst i lingvističko okruženje*. Skinnerova teza da kontekst treba pojmiti “lingvistički” podrazumijeva da između dva jezika razdvojena povijesnom i kulturnom distancom nema sumjersljivosti koja bi garantirala njihovu međusobnu prevodljivost bez (značajne) promjene sadašnjeg vokabulara (Skinner, 2002a: 47). Ako Hobbesova teorija države operira pojmovnim odnosima (relativno) nerazumljivima današnjem političkom teoretičaru ili ako terminologija renesansnog humanizma predstavlja zagonetku za modernog apologeta multikulturalizma, jedino će se znanjem o povijesnom kontekstu, uvjerava nas Skinner, moći predvidjeti i otkloniti teškoće proizašle iz te početne nesumjersljivosti. Odnosno, značenje će se nepristupačnih pojmova aktualizirati tek smještanjem u kontekst; bez kontekstualne referencije značenje *pluta* i nije ga moguće adekvatno fiksirati, ono ostaje historijski irelevantno i analitički zbrkano, a problem autorskih intencija zanemaren. Stoga na pitanje: “Možemo li misliocima iz prošlosti pripisati pojmove za koje oni nisu imali jezičnih sredstava da ih izraze?” (*ibid.*: 49) – Skinner odgovara da ne možemo. Ako to učinimo, interpretacija nema više puno veze s predmetnim autorskim opusom ili analizom povijesnog značaja teksta; naprotiv, uvodi u igru pojmove koji bi bili semantički neprihvatljivi i neinteligibilni za zadaću koju je autor namijenio ovom ili onom tekstu (*ibid.*: 50). Otuda, primjerice, tolike teškoće da se Machiavellijev pojam *virtù* prevede u suvremeni (anglofoni) idiom i da se razjasni današnjim terminima⁹ ili da se Platonova koncepcija pravednosti komparira s današnjim teorijama pravednosti u globalnim ili egalitarnim inačicama: u oba slučaja pojmove iz prošlosti nastoji se apstrahirati iz njihova izvornog konteksta, čime se, prema

⁹ Skinner ističe da je moguće da se “Machiavelli koristio tim terminom sa savršenom konzistentnošću kako bi izrazio koncept toliko stran našoj moralnoj misli da ga danas ne možemo obuhvatiti osim u formi nategnute i aproksimativne parafraze” (Skinner, 2002a: 48).

Skinneru, nužno gubi njihova politička i povijesna specifičnost (Hamilton-Bleakley, 2006: 23).

Kontekst shvaćen kao lingvistička konvencija¹⁰ uvjetuje raspon kombinacija i inovacija koje je s nekim pojmom ili tezom moguće *činiti* u stanovitom periodu, polazeći od toga da svaki autor ima ograničeni konceptualni i lingvistički arsenal na raspolaganju (Palonen, 2003: 40; Hamilton-Bleakley, 2006: 27). To jest, “čak i najoriginalniji autori nikad nisu izumitelji jezika kojeg govore, nego su uvijek produkt već postojeće kulture s kojom neizbježno stupaju u dijalog” (Skinner, 2006: 243-244), te se i najrevolucionarnije ideje moraju (barem određenim dijelom) legitimirati postojećim normativnim vokabularom (Skinner, 1974: 294-295). Stoga rekonstrukcija kontekstualnih odrednica nekog djela uključuje proučavanje povijesno dostupnog vokabulara i opseg “jezičnih igara” koje je s njegovim terminima moguće igrati (“opseg značenja koje neki pojam može podržati”), bilo da su termini upotrijebljeni na konvencionalno prihvatljiv način, bilo da su subvertirani kako bi se otvorio prostor novim značenjskim mogućnostima (Hamilton-Bleakley, 2006: 25, 28). Uzimajući to u obzir, lingvistički kontekstualizam velike autore političke misli manje smatra distanciranim filozofima usmjerenima na opće spoznajne zadatke, a više “inovativnim ideolozima” koji uspijevaju manipulirati značenjskim poljem i političkim leksikom svojeg vremena (Palonen, 2003: 51-54).

Inzistirajući na tome da se intelektualna povijest ili povijest političkih ideja mora primarno orijentirati spram domene lingvističkog djelovanja, umjesto da se podvrgava proceduri isključivo interne egzegeze, Skinner unutar vlastite discipline reaktualizira i Wittgensteinovu tezu o tome da je *značenje nekog pojma njegova uporaba* (i da se uporabom mijenja i značenje)¹¹ i Austinovu teoriju govornih činova i performativnosti jezika (Skinner, 2002a: 2-4; 2016a: 124). Tekstovi političkih mislioca, tvrdi, moraju se proučavati unutar “partikularnih formi života” u kojima

¹⁰ Konvencija je za Skinnera ono što “ujedinjuje određeni broj tekstova” na “lingvistički relevantan” način (Tully, 1988: 9).

¹¹ Gaus nam daje dobar primjer Wittgensteinove teze o *značenju kao uporabi*, koji ću ovdje proširiti. Ako uperimo prst u psa i kažemo djetetu “pas!”, usvaja li dijete time koncepciju “psa” ili tek koncepciju “četveronožne životinje” (Gaus, 2000: 14)? To možemo provjeriti samo daljnijom uporabom u analognim situacijama gdje će dijete naučiti razlikovati “psa” od “mačke” te time shvatiti da nisu sve “četveronožne” životinje “psi”, ali i da se “pas” i “mačka” razlikuju kao “kućni ljubimci” od “krave” i “svinje” kao “domaćih životinja” itd. Naravno, ni tada nećemo moći biti potpuno sigurni da je dijete nedvosmisleno usvojilo lingvističku konvenciju “psa”; nove instance uporabe donijet će nove pojmovne komponente: recimo, kada se nađe suočeno s terminom “vuk” i kada će trebati napraviti razliku između sibirskog haskija koji je veoma sličan vuku ili nekog vuka koji veoma nalikuje na divljeg psa, i slično. (Nešto slično nalazimo i kod Thomasa Kuhna kada raspravlja o modelima simboličke generalizacije na primjeru djeteta koje uči razlikovati labudove, guske i patke [Kuhn, 1974].)

su upotrijebljeni; mora ih se shvatiti kao jezična djelovanja, govorne činove s namjerom odgovaranja na specifične probleme ili intervencije u politički *status quo*; oni su *potezi* u političkim polemikama koji pod stanovitim okolnostima postaju oružja političke borbe, “politički instrumenti djelovanja” kojima se zauzima i brani određena pozicija u kontroverznim pitanjima epohe ili se diskreditira protivnička te se stvara repertoar argumenata iskoristivih u ideološkim, institucionalnim ili stranačkim previranjima (Skinner, 2002a: 103; Palonen, 2003: 6, 15, 37).¹²

2) *Autorske intencije*. Rekonstrukcija konteksta nije sama sebi svrhom; kontekst je (intertekstualni i diskurzivni) horizont na pozadini kojeg je moguće odgonetnuti *činjenje* teksta (u smislu jezične performacije): autorsko obraćanje specifičnoj publici i pozicioniranje spram aktualnih historijskih prijevora, namjeravane učinke s obzirom na određenu argumentacijsku konvenciju ili institucionalnu agendu (Hamilton-Bleakley, 2006: 22; Tully, 1988: 10). Potrebno je, ističe Skinner, “misliti o tekstovima kao o odgovorima na pitanja, a o kontekstu kao o izvoru tih pitanja” (Skinner, 2016a: 122); pretpostavljajući pritom da postoji tek ograničeni broj povijesnih idioma, retoričkih stilova ili terminoloških inovacija u danom trenutku te da će se proučavanjem kriterija i opsega njihove uporabe moći rekonstruirati specifične autorske intervencije, a samim time i njihov povijesni značaj (Skinner, 2002b: 56; Pocock, 1972: 25).

Autorske su intencije za Skinnera najčešće skrivene u odnosu na manifestni sadržaj teksta, ili ostaju u pozadini ili nisu ni izrečene, no bez rasvjetljavanja tih intencija djelo ostaje apstrahirano, previše familijarizirano poznatim terminima samog interpreta da bi bilo historijski precizno (2002a: 47, 100). Skinner priznaje da je teško, a kod nekih autora čak i nemoguće uspostaviti potrebnu vezu između autorskih iskaza i konteksta kako bismo se približili stvarnim intencijama; međutim, proces adekvatne povijesne interpretacije to zahtijeva: “Može biti da je doista nemoguće rekonstruirati išta više od malih fragmenata onoga što je Platon, primjerice, činio u *Državi*”; no, naglašava, razumijevanje je *Države* neizbježno ovisno o tome u “kojoj ih mjeri ipak možemo rekonstruirati” (*ibid.*: 107).

Skinner nam daje niz primjera rekonstrukcije autorskih intencija iz povijesti političkih ideja. Na primjer, Bartolusova teorija prava iz 14. stoljeća, koja napušta dotadašnji pravosudni princip prema kojem je doslovno tumačenje zakona nadređeno zatečenom činjeničnom stanju, dobiva svoj stvarni povijesni značaj samo u okviru specifičnog performativnog čina reinterpretacije rimskoga građanskog zakonika kako bi se talijanskim gradovima dala legalna osnova u otporu i borbi protiv Svetog

¹² Skinnerovim riječima: “Svaki je iskaz neizbježno utjelovljenje partikularnih intencija u partikularnoj prigodi, naslovljen kao rješenje partikularnog problema, te je stoga specifičan s obzirom na vlastiti kontekst na takav način da bi ga bilo naivno pokušati transcendirati” (Skinner, 2002a: 88).

Rimskog Carstva (Skinner, 1978: loc 437-446; Tully, 1988: 12). Ili Hobbesova teorija autorizacije koja je prema Skinneru manje dio univerzalnog nacrtu moderne europske države, a više partikularni “oportunistički” napad na političke argumente tadašnjih parlamentarista i pokušaj neutralizacije njihove kritike monarhijskog poretka, te ju je pogrešno promatrati kao izoliranu, *sui generis* intelektualnu pojavu, izvan konteksta sličnih pokreta i trendova (Skinner, 2016b: 98; Ribarević, 2016b: 195-196).¹³

3) *Kriterij “istinitosti”*. Potraga za autorskim intencijama klasičnih tekstova prema Skinneru zahtijeva stavljanje u zagradu kriterija “istinitosti”; odnosno, povjesničar se političkih ideja ne bi trebao baviti istinitošću uvjerenja koja istražuje, već samo njihovom uvjetnom konvencionalnošću (Skinner, 2002a: 52-53). Na primjer, Machiavellijevo uvjerenje da “plaćenička vojska ugrožava političku slobodu” ili Platonova hipoteza da će grčkim polisom najpravednije vladati filozofski obrazovan vladar – pitanje istinitosti tih tvrdnji i njihove empirijske provjere, proizlazi iz Skinnerove hipoteze, nevažno je za tumačenje i povijesno razumijevanje Machiavellija ili Platona (*ibid.*: 53). Lingvistički kontekstualizam njihov historijski značaj traži negdje drugdje – u njihovoj provizornoj “racionalnosti”, razdvajajući pritom domenu racionalnog od domene istinitog. Racionalnost se ovdje promatra kao ono što uvjetuje stupanj prihvaćanja određenog uvjerenja tako da je ono unutar semantike jedne epohe zamrznuto u konvenciju ili smatrano samorazumljivim. Kazati za nekoga iz prošlosti da je mogao racionalno biti uvjeren u nešto što je za današnje standarde potpuno iracionalno znači smjestiti to uvjerenje u okvir privremene “racionalnosti” te epohe; to ne znači dati sud o istinitosti ili lažnosti te tvrdnje (*ibid.*: 51-52). Na tom tragu Skinner drži da su mogli postojati opravdani razlozi za tvrdnju čuvenog francuskog pravnika i filozofa iz 16. stoljeća Jeana Bodina da su “vještrice u paktu s vragom”, koliko god nama to uvjerenje danas izgledalo apsurdno; a cilj bi postupka kontekstualne analize bila upravo rekonstrukcija tranzitne “racionalnosti” prošle epohe na čijoj je pozadini takvo uvjerenje izgradilo svoju konvencionalnu valjanost (*ibid.*: 43, 52-53). “Racionalno” se tu pojavljuje paradigmatki specifično za pojedini vremenski raspon, te bi bilo pogrešno, naglašava Skinner, pretpostaviti da je vlastita interpretativna pozicija “evolucijski” superiorna i nužno racionalnija pri tumačenju značaja takvih tekstova i teorija iz prošlosti (*ibid.*: 50, 88).

Uzevši u obzir tri nabrojene značajke lingvističkog kontekstualizma – lingvistički aspekt analize, potragu za autorskim intencijama i stavljanje u zagradu kriterija “istinitosti” – Skinner pred interpretira političkih klasika postavlja nekoliko metodoloških ograničenja. Ona se mogu sažeti ovako: “Ni za jednog aktera ne može se

¹³ Nešto je drugačiji Skinnerov primjer istraživanja “genealogije moderne države”, gdje je riječ o dijakronijskoj analizi političkog pojma bližoj Koselleckovoj konceptualnoj historiji (prateći “evoluciju” značenja kroz različite periode) umjesto fokusa na sinkronijski presjek specifičnih kontekstualnih odrednica kao u gornjim primjerima (vidi Skinner, 2009).

reći da je mislio ili postigao nešto što on sam ne bi prihvatio kao točan opis onoga što je mislio ili postigao” (*ibid.*: 77); odnosno, “iskaz o akterovu ponašanju ne može preživjeti demonstraciju ovisnosti o upotrebi kriterija deskripcije i klasifikacije nedostupnih samom tom akteru” (*ibid.*: 78). Retroaktivno vrednovanje političkih klasika posredstvom kategorija i pojmovnih odnosa koji njima samima nisu bili na raspolaganju unutar tadašnjih značenjskih konvencija bilo bi nedozvoljeno; kršilo bi pravila kontekstualne analize i brkalo epohe, te bi bilo irelevantno za pristup njihovim intelektualnim dosezima. Tumačiti Platonove ideje iz *Države* konceptualnim aparatom hladnoratovske teorije totalitarizma ili očekivati od Lockeova *Pisma o toleranciji*¹⁴ da ispuni kriterije suvremenog multikulturalizma za Skinnera bi bio anakronizam koji ispušta iz vida autentični značaj njihovih teorija; značaj koji iz današnje perspektive može izgledati kao reakcionarni kompromis, ali je u ono vrijeme podrazumijevao (manje ili više progresivne) pomake u teorijskom i intelektualnom tretmanu tih tema. Ipak, Skinner kasnije na mnogim mjestima priznaje da je ideal lingvističkog kontekstualizma teško dostići i da će proces interpretacije neizbježno biti kontaminiran takvim preklapanjima; riječ je o stajalištu bremenitom prijeporima te bi nabrojanje daljnjih primjera i kontraargumenata vjerojatno umnožilo ove metodološke neizvjesnosti.

2. Hegemonijski aspekti diskursa i značenja

U nastavku rada zanima me sljedeće: što bi teorija hegemonije mogla dodati problemu konteksta i kontekstualizacije koji nam otvara Skinnerov lingvistički kontekstualizam? Na prvi pogled ne baš mnogo: ona dolazi iz sasvim drugačijeg teorijskog miljea i orijentirana je prema normativnoj sistematizaciji postmodernog političkog stanja (u formi tzv. radikalne demokracije), istovremeno napadajući prosvjetiteljski esencijalizam marksističke teorije i suvremenih liberalno-demokratskih modela vladavine, smatrajući da počivaju na uvjerenju u redukcionistička načela koja ne mogu izdržati “dekonstrukcionističku” kritiku njihove diskurzivne strukture. No na drugi pogled ipak se naziru dodirne točke: i lingvistički kontekstualizam i teorija hegemonije u svojoj podlozi imaju razrađenu teoriju značenja i diskursa, problematizaciju političkog funkcioniranja jezika i međuodnos lingvističkih konvencija i političkih struktura. Teorija hegemonije Ernesta Laclaua i Chantal Mouffe (2001, 2007) proizlazi iz prelijevanja općih principa poststrukturalizma i lakanovske psihoanalize u polje političke teorije,¹⁵ pokušavajući odgovoriti na pitanje kako

¹⁴ Sličan argument Skinner daje u vezi s Lockeovim konceptima privatnog vlasništva i vrijednosti, tvrdeći da su bili povezani s onime što bi se danas percipiralo kao rodna neravnopravnost, odnosno robovlasnički ili imperijalni odnosi (Skinner, 2016a: 119).

¹⁵ Teorijski okvir poststrukturalizma dopušta nam da jasnije percipiramo proizvoljnu strukturu označavanja u formaciji raznih oblika znanja: “autonomiju” ili “nesvjesnost” diskurzivnih prak-

se ustrojava i održava političko jedinstvo nekog poretka ili kolektivnog identiteta, kako se stvara (privid) totaliteta ili cjeline društvenih odnosa i kakva je struktura moći čijom se sedimentacijom ta (provizorna) cjelina održava. Nastavljajući se na Gramscijeve (1971) uvide o hegemonijskom karakteru klasne borbe i proizvodnih odnosa, Laclau i Mouffe tvrde da se politički ostvareno jedinstvo – bilo klasno, nacionalno ili stranačko – može održati jedino diskurzivnim sredstvima kojima se heterogenost i nesumjerljivost političkih razlika kristalizira u privremeni opći obrazac (vladanja, identiteta, discipline, normalnosti) (2001: 65, 111, 141; Laclau, 1990: 28). S druge strane, teorija hegemonije nastavlja se na metodološki okvir Foucaultove genealogije (1994, 2013), preuzimajući koncepciju “istine” kao režima moći unutar kojeg se, neovisno o objektivnosti ili racionalnosti, stvaraju povlaštene oblasti govora i tumačenja, isprepletene i pojačane učincima političkih i ekonomskih struktura u modernim kapitalističkim društvima: diseminacija “istinitih” iskaza nije moguća mimo mehanizama moći, što prema Laclauu i Mouffe uvijek već podrazumijeva hegemonijsku dinamiku označiteljskog procesa (koji prethodi ustrojavanju “znanja” ili “istine”).

Hegemonija je za Laclaua i Mouffe proces obilježen kontingencijom, izveden u polju čiji su obrisi nestalni u odsutnosti konačnog strukturirajućeg središta: ni klasa ni nacija ni ekonomski odnosi ne predstavljaju esenciju hegemonijskog, oni tek mogu biti njegove prolazne konfiguracije, način da se strateškim kombinacijama premosti jaz između nemogućnosti konačne stabilizacije strukture i potrebe za bilo kakvom organizacijom (2001: xi-xiii; Laclau, 1991: 59). U tom slučaju teorija hegemonije nastoji obuhvatiti uvjete mogućnosti i privremena pravila formacije kontingentnih odnosa između najrazličitijih društvenih pozicija, uzimajući u obzir da su njihovi identiteti rascijepljeni antagonističkim rasporedom snaga – obilježeni podjelama, hijerarhijama, nasilnim prisvajanjima, oblikovani nepredvidljivom distribucijom moći. Na metodološkoj razini to podrazumijeva i sljedeće: teorijsko-hegemonijski pristup ne kreće od unaprijed determiniranih objekata/pojmova – poput države, društva, pravnog poretka, jednakosti, vlasti itd. – pokušavajući enumerirati njihova inherentna svojstva, nego za predmet uzima sam proces objektivizacije/konceptualizacije, permutabilne uvjete mogućnosti pojavljivanja nekog objekta/pojma na povijesno-političkom horizontu. U tako usmjerenoj analizi pitanje je što prethodi i drži na okupu neki sklop diferencijalnih elemenata na takav način da se pojavljuju diskurzivno uporabljivi, da im se pridaje vrijednost u smi-

si, polimorfnost lingvističkog znaka i nestabilnu vezu između označitelja i označenog koja otvara prostor neprekidnom *sukobu oko značenja*. A ako značenje uvijek podrazumijeva određenu razinu sistematičnosti (da bi se uopće moglo konstituirati), ta je sistematičnost ne samo nestabilna iznutra nego je i plod političkih sila i nejednake distribucije moći u trenutnim okolnostima (Fairclough, 1989: 1; Marchart, 2007: 146).

slu mobilizacijskih i strateških učinaka, da poprimaju “kristalizirajuću” formu političkog poretka ili identiteta. Dolazi do pomaka, kako ističe Laclau, “od isticanja pretežito socioloških kategorija, koje apostrofiraju grupu, njezinu konstitutivnu ulogu i funkcionalne determinante, prema fundamentalnoj logici koja omogućuje te kategorije” (Laclau, 2000: xi); odnosno, pomaka od “prikaza konkretnih posrednika uključenih u hegemonističke radnje prema formalnoj analizi logike uključene u ove potonje” (Laclau u Butler et al., 2007: 57-58).

Postulirajući neizvjesnost i kontingentnost prostora u kojem se sukobljavaju (postmoderne) kolektivne tvorbe, ne više vezane predeterminiranim mjestom u društvenoj topografiji, teorija hegemonije upotrebljava diferencijalnu logiku naučenu od strukturalista i poststrukturalista (Saussure, Lévi-Strauss, Derrida, Lacan) kako bi opisala dinamiku kondenzacije ili disperzije polja političkih razlika i diskurzivizacije antagonističkog rascjepa u obliku lanaca ekvivalencije koji, proizvođači tzv. prazne označitelje, omogućuju inauguraciju kontaminiranih univerzalnosti (Laclau i Mouffe, 2001: 93-145).¹⁶ “Opća volja”, “nacionalni interesi”, “narodni suverenitet”, “demokratska procedura”, “vladavina prava” – samo su neke od figura kontaminiranih univerzalnosti u kojima se zrcali uspješnost određenog hegemonijskog projekta, stvarajući od plutajućih diskurzivnih elemenata, od nereprezentabilne heterogene mase, politički operativne elemente u formi lanca ekvivalentnih odnosa sposobnog apsorbirati najrazličitije predodžbe i neispunjene kolektivne zahtjeve oko nekog strateškog cilja (Laclau u Butler et al., 2007: 59).¹⁷ Laclau i Mouffe sugeriraju da nije moguće, a u analitičkom smislu ni poželjno, izvesti konačno poj-

¹⁶ Za teoretičare hegemonije preuzimanje univerzalne funkcije pokušaj je prošivanja vlastitog identiteta i ispunjavanja temeljnog manjka, utjelovljenja “odsutne punine društva” (Laclau, 1996: 58-60; 2007: 15). Ali također, zato što je kontaminacija univerzalnosti dvosmjerna igra, ona povlači ne samo instrumentalizaciju univerzalnog u previranjima društvenih aktera nego i relativnu autonomizaciju univerzalizirane pozicije s vlastitim učincima na hegemonijsko polje. Kada neka skupina uspije predstaviti svoj diskurs kao općevažeci ili samorazumljiv, ona će to učiniti rascjepujući se između “vlastitog doslovnog sadržaja” i “opće funkcije reprezentacije univerzalnosti” (Laclau, 2007: 93) te će tek parcijalno i privremeno moći zadržati svoju privilegiranu poziciju: što je univerzalnija njezina zadaća, to će veza s izvornim partikularnim zahtjevima sve više slabjeti; ali isto tako, što se više drugih pozicija poistovjeti s njezinom reorganizacijom diskurzivnog horizonta, to će taj diskurs početi djelovati sve neovisnije od ograničenja postavljenih početnim kontekstom (*ibid.*: 42; 2014b: 258).

¹⁷ Formacija lanca ekvivalencije rezultira svojevrsnim “osiromašenjem značenja” i “simplifikacijom političkog prostora” (Laclau, 2014a: 19-20, 25; Laclau i Mouffe, 2001: 130). U prvom slučaju, potvrđuje Laclau, posrijedi je efekt pražnjenja diskurzivnog sadržaja kako bi se omogućilo upisivanje što većeg broja neispunjenih zahtjeva, sklapanje što većeg broja oportunističkih savezništva među kojima treba uspostaviti mutna, neprecizna srodstva; u drugom slučaju radi se o dihotomizaciji političkog prostora prema antagonistički proizvedenim linijama rascjepa (Laclau, 2014a: 19-20).

movno raščišćavanje i dosegnuti priželjkivanu denotativnu čistoću tih “univerzalnosti”: nije moguće zato što je značenje uvijek već odgođeno, obilježeno konstitutivnom nemogućnošću i rascijepjeno suprotstavljenim interpretativnim pozicijama; a nije poželjno jer ustrajanje na “konačnosti” i “esencijalnosti” sprečava analitičara da uvidi upravo hegemonijsku vezu između znaka i onoga što znak označava (2001: 108-113; Torfing, 1999: 40-42).

Istražujući hegemonijske formacije u “kontekstu kojim dominira iskustvo fragmentacije i neizvjesnost artikulacije različitih borbi i subjektivnih pozicija” (Laclau i Mouffe, 2001: 13), ondje gdje neka “partikularna društvena skupina preuzima na sebe reprezentaciju totaliteta nesumjerljivog s njom” (*ibid.*: x), Laclau i Mouffe upozoravaju na obostranu kontaminaciju političkih sila i diskurzivnih procedura. Ono hegemonijsko u diskursu tiče se mehanizama moći okupljenih oko ustrojavanja i perpetuacije dominantnih ili opozicijskih diskurzivnih tvorbi, mreže aparata, institucija i strateških uporišta upetljenih u inauguraciju značenjske konvencije; ono pak diskurzivno u hegemonijskom procesu odnosi se na implikaciju sistematičnosti, totaliteta ili konzistentnosti koja se ne može “objektivno” garantirati, nego proizvesti i održavati jedino retoričkim sredstvima (Laclau, 2014b: 256-257; Laclau i Mouffe, 2001: 96). Drugim riječima, diskurs se u svojoj hegemonijskoj komponenti ne dotiče samo formalno-lingvističke dimenzije, vlastite samodostatne diferencijalnosti. On posjeduje “materijalnu” snagu: uspostavlja obrasce ponašanja s opipljivim posljedicama za regulaciju društvenog života, iz mnoštvenosti utisaka konstruira “stvari” i “činjenice”, nameće okvire tumačenja i razumijevanja, prisiljava na značenjsku konvergenciju; te neovisno o svojoj “istinitosti” stvara mobilizacijske prilike, posjedujući strateško-performativnu komponentu iskoristivu u polju političkih borbi (Jørgensen i Phillips, 2002: 21).

Posljedica je toga da je ono što smatramo “značenjem” nekog političkog pojma ili teksta zapravo krajnji učinak prošivanja antagonističkog rascjepa društvenog prostora: značenje dolazi naknadno, nakon što se već odigralo svrstavanje na prijatelje i neprijatelje, isključivanje opozicijskih interpretacija ili privilegiranje nekih “lingvističkih” perspektiva na račun ostalih.¹⁸ Laclau to sumira ovako: “Bio bi gubitak vremena pokušati dati pozitivnu definiciju ‘poretka’ ili ‘pravde’ – to jest,

¹⁸ Za teoriju hegemonije antagonistički rascjepi nisu izolirane aberacije inače transparentnog i prošivenog političkog prostora. Naprotiv, *politika* nije ništa drugo nego pokušaj odnošenja spram traumatične točke antagonizma, postuliranjem diskurzivno konstituiranog jedinstva, a prikrivanjem dubine društvenih podjela i disfunkcionalnosti (Laclau i Mouffe, 2001: xvii). Analiza će antagonističkih suprotstavljanja, koliko god ih kvantificirali ili pojmovno raščistili, svjedočiti o neuspjehu objektivizacije društvenih odnosa, o tome da su sami identiteti koje stavljamo pod istraživačko povećalo učinak dislocirajućih sila i da njihova struktura ostaje nedovršena i podijeljena (*ibid.*: 125).

pripisati im pojmovni sadržaj, koliko god minimalan bio. Semantička uloga tih termina nije izraziti ikakav pozitivni sadržaj, nego funkcionirati kao imena punine koja je konstitutivno odsutna (...) Zato što imenuje nediferenciranu puninu, nema vlastitog pojmovnog sadržaja: to nije apstraktan termin, nego je, u najstrožem smislu, prazan” (Laclau, 2005: 96-87). Relativna ispražnjenost značenjskih tvorbi stoga je uvjet mogućnosti hegemonijskih praksi: ako su još donedavno moderni politički teoretičari za neki pojam znali reći da je “semantika njegove uporabe toliko neodređena da je njegovo funkcioniranje nesigurno” (Manfred, 1994: 229), teorija hegemonije tvrdi nešto sasvim drugo: da uspjeh označiteljskih praksi u isto vrijeme ovisi o sposobnosti prošivanja diskurzivnog polja i ostavljanju dovoljnog praznog i neodređenog prostora u kojem su moguće politički iskoristive resignifikacije. Drugim riječima: ustrojavanje političkog diskursa koincidira i sa strateškom pozicijom koju taj diskurs zauzima u okviru aktualnog društvenog konflikta i s pojavljivanjem imaginarne forme punine ili totaliteta koju obećava ili donosi; u isto vrijeme, dakle, parazitirajući na praznini i nestalnosti i potrebujući semantičku gustoću ekvivalentnog lanca ispod sebe (Laclau, 2007: 96; Jørgensen i Phillips, 2002: 7).

Ključni su odnosi oni između praznine pojmovnog/diskurzivnog sadržaja i prisvajanja društvenih pozicija s koje će ta ispražnjenost biti usmjerena i oblikovana. Preuzimajući na sebe reprezentaciju univerzalnosti ili totaliteta (društva, nacije, klase, pokreta), ispražnjeni označitelj, tvrde Laclau i Mouffe, postaje uporišna točka semantičkog polja organiziranog oko njega, privilegirana diskurzivna tvorba dovoljno savitljiva i ustrajna da na sebe preuzme težinu ekvivalentnih odnosa (2001: 109-111). Pritom žele podertati da su današnja demokratska društva konstitutivno ovisna o postojanju niza takvih privilegiranih označitelja čija definicijska struktura odolijeva sistematizaciji i kvantifikaciji. Što će “liberalna država”, “distributivna pravda”, “demokratska procedura” ili “slobodno tržište” označavati, manje je stvar empirijske analize ili teorijsko-stručnog konsenzusa, a više sukoba oko strateških sposobnosti prisvajanja značenjskih kapaciteta i modela tumačenja; njihovo pojmovno određenje ne može se izvesti iz njihova “denotativnog” semantičkog sadržaja, posrijedi je proizvoljnost instrumentalizirana hegemonijskim rasporedom snaga i zamagljivanjem tragova vlastite kontingentnosti i nestalnog procesa diskurzivizacije (Laclau, 1993: 545; također Breglec, 2015). Kada postanu površina upisivanja različitih neispunjenih društvenih zahtjeva, takvi opći ekvivalenti funkcioniraju ne usprkos nego zahvaljujući nepreciznosti i ambivalentnosti svojeg sadržaja. Uspostava maglovitih referencija, implikacije mutnih i nestalnih srodnosti, široki kapaciteti mobilizacije i plastičnost uporabe – sve je to uvjet mogućnosti njihove temeljne političnosti i efektivne diskurzivne diseminacije (Torfing, 1999: 98; Laclau, 2007: 36, 42; Laclau u Butler et al., 2007: 192).

Prihvatanjem implikacija poststrukturalističke teorije diskursa Laclau i Mouffe današnju politiku nastoje konceptualizirati kao polje *diskurzivne artikulacije*. Sma-

traju da se u tom polju svaka pretpostavljena konzistentnost ili supstancijalnost diskurzivnih tvorbi mora sagledati iz perspektive kontingentnosti hegemonijskih praksi koje su prethodile i oblikovale dani stupanj konzistentnosti ili supstancijalnosti. Tu se pod kontingencijom podrazumijeva nemogućnost predviđanja ishoda kombinacije i supstitucije diferencijalnih elemenata, a pod artikulacijom takav način vezivanja tih elemenata čiji su aranžmani integralni dio antagonističkih odnosa i kao takvi nestabilni i podložni konstantnoj reartikulaciji (Laclau i Mouffe, 2001: 135; Laclau, 1990: 183). S jedne strane, identiteti ili obilježja elemenata zahvaćenih artikulacijskim praksama ne prethode procesu artikulacije, nego su njegov učinak (Torfing, 1999: 298; Laclau i Mouffe, 2001: 135). S druge strane, artikulacija uključuje odnos kontingencije između početnog stanja polja razlika i ishoda artikulacijske prakse: ne može se predvidjeti što će nastati iz kombinacije diferencijalnih pozicija i koji će politički projekti nastati kao njihov krajnji rezultat (Laclau, 1990: 183; Laclau i Mouffe, 2001: 135).

Problem tada postaje kako političke razlike, čije je značenje dano samo kroz kompleksne odnose negativnosti s drugim razlikama, pod određenim okolnostima prelaze u antagonističko-hegemonijske odnose; to jest, kako od relacijskih identiteta u mreži kombinacija i supstitucija uspostavljenih oko međuodnosa njihovih formalnih obilježja dolazimo do intenzifikacije sukoba, povlačenja demarkacijskih linija i procedura isključivanja. Iako je struktura diskursa, kako pretpostavljaju Laclau i Mouffe, uvijek već diferencijalna, pozivanje na diferencijalnost nije dovoljno da se objasni njegova hegemonijska narav. Radi se o načinu organizacije društvenih odnosa i subjektivnih pozicija među kojima “nema ‘prirodne’ ili ‘nužne’ povezanosti koja bi prethodila samom aktu povezivanja”, te njihova nestalna kristalizacija (u “državu”, “klasu”, “naciju”, “pokret”) zahtijeva hegemonijske intervencije usmjerene i na lingvistički sadržaj i na sve ono što omogućava proizvodnju, cirkulaciju i distribuciju tog sadržaja (a i samo je diskurzivno konstituirano). U tom je slučaju problem značenja političkih pojmova ili interpretativna jasnoća političkih tekstova uvjetovana njihovom pozicioniranošću unutar hegemonijskih koordinata i funkcijom koju neminovno preuzimaju u takvom okruženju: njihova nam značajska struktura uvelike izmiče, oni prestaju biti *politički*, ako ih u interpretacijskom procesu apstrahiramo od kontingentnosti društvenih previranja i pripadajuće strateške uloge (Laclau u Butler et al., 2007: 285; Marchart, 2007: 148).

3. Konfliktna dimenzija kontekstualizacije: kontekst kao politička konstrukcija

Teorija hegemonije nalazi se negdje na pola puta između adaptacije i kritike Skinnerove metode. Iako ni Laclau ni Mouffe nisu kontekstualisti na način kontekstualističkih varijacija Skinnera, Pococka ili Lasletta – stoga što njihova metoda čitanja

rijetko uzima u obzir konkretne povijesne okolnosti nastanka autorskih tekstova¹⁹ – hegemonijski model ipak bi se mogao iskoristiti kao metodološki oslonac za inačicu kontekstualne analize organizirane oko dimenzije antagonizma. Ako je prema hegemonijskoj logici *diskurzivizacija* stvar pozicioniranja, prevage, manipulacije ili subverzije u nekom konfliktnom okruženju, ako pojmovi svoje značenje duguju trenutnom rasporedu snaga, provizornoj kristalizaciji kolektivnih identiteta ili legitimaciji institucionalnih obrazaca i učvršćivanju poretka moći – tada se kontekst tumačenja povijesnih tekstova i klasika mora promatrati u smislu “mizanscene” tih složenih procesa (Laclau i Mouffe, 2001: 96, 108-109).²⁰ Međutim, je li moguć cjelovit i neposredan pristup toj mizansceni? Je li moguće dešifrirati istinske namjere autora, ono jedno ispravno povijesno značenje dodijeljeno pojmovima u okviru autorskog djela? Ono što Laclau i Mouffe iznose svojom teorijom sugerira da na to treba odgovoriti odlučnim *ne*. Međutim, potencijal kontekstualne analize ipak ne treba odbaciti, već mu u sklopu teorije hegemonije namijeniti drugačiju ulogu.

Neki od uvida teorije hegemonije naglašeni ranije dijele određene preokupacije i metodološke probleme lingvističkog kontekstualizma. Baš poput Skinnerova razlikovanja dimenzije značenja i lingvističke akcije, koncepcija *diskursa* Laclaua i Mouffe u prvi plan stavlja funkcioniranje značenjskih tvorbi unutar performativnih koordinata jezika, a nasuprot onoj konstativnoj, nastojeći razriješiti zagonetku proizvoljnosti i nefiksiranosti lingvističkog znaka. Od diskurzivnih se elemenata traži da polože račune o hegemonijskim operacijama iza njihova ustrojavanja: poput fabriciranja univerzalnosti, konstrukcije ekvivalentnih lanaca ili metaforičke artikulacije kolektivnih identiteta; i time se, poput Skinnera, odbacuje “filozofski” model s njegovom sklonošću transcendentnom i neangažiranom pristupu oblasti značenja (*ibid.*: 98; Laclau, 1990: 168; 2014b: 257). S druge strane, ondje gdje se teorija hegemonije razilazi s metodom lingvističkog kontekstualizma, gdje se njezine metodološke upute preklapaju s (već dobro poznatim) kritikama Skinnerova pothvata, to se odnosi na sljedeće prigovore: 1) da “povijesni kontekst” nije nužno adekvatni značenjski horizont tumačenja tekstova iz povijesti političke filozofije; 2) da se problem autorske figure ne može svesti na “tekstualni pozitivizam”; te 3) da se povijest ne može smatrati povlaštenom disciplinom kad je u pitanju značaj političkih klasika.

¹⁹ Izuzev možda (do određene mjere) nekolicine marksističkih autora poput Gramscija ili Rose Luxemburg u knjizi *Hegemonija i socijalistička strategija* (2001).

²⁰ Takvo razmišljanje dijele i neki od Skinnerovih kritičara. Zarka tvrdi da kontekst uključuje “znanje o polemikama, odnosima moći i institucionalnim problemima” (Zarka, 2005: 149). Taylor smatra da su “tekstovi političke teorije oružja”, a “termini modernog političkog diskursa (...) talog ranijih bitaka, u kojima su protagonisti namjeravali utemeljiti određene izraze kao kantske” (Taylor, 1988: 219, 222).

1) Najčešća kritika Skinnerove metode jest da prebrzo zatvara politički tekst u “njegovo vrijeme”, da olako prelazi preko mogućnosti da za tumačenje nije relevantan samo neposredni povijesni kontekst, da postoji moment prelijevanja i kontaminacije konteksta te da mnogi tekstovi iz političke filozofije nisu napisani kao reakcije na aktualne društvene okolnosti, nego predstavljaju doprinose dugotrajnoj filozofskoj tradiciji ili kanonu (Zarka, 2005: 156; Perreau-Saussine, 2007: 118; Femia, 1988: 159). Ako mnogi politički autori pišu tako da nadograđuju ideje svojih intelektualnih prethodnika i izravno se pozivaju na njih, smještajući sebe u intelektualne struje dugog trajanja i želeći transcendirati svoje horizonte, koristeći se pojmovima i teorijama ne nužno politički aktualnima u njihovu partikularnom kontekstu – to dovodi u pitanje načelo lingvističkog kontekstualizma prema kojemu tekst treba tumačiti isključivo unutar vlastitih povijesnih okvira. Jedan kritičar Skinnerove metode sažima to ovako: “Mislioci uistinu djeluju unutar intelektualnih tradicija koje – do stanovite mjere – transcendiraju partikularne kontekste” (Femia, 1988: 158). Tim se prigovorom²¹ pokušavaju dokazati dvije stvari: prvo, da se politički pojmovi i ideje ne stvaraju iznova u svakoj epohi, nego su velikim dijelom naslijeđeni, pa se kritiziraju, reaktualiziraju, iznova stavljaju u opticaj, rehabilitiraju spram prošlih instanci uporabe; malo je situacija u političkoj povijesti u kojima nalazimo potpuno nove ideje, kada kolektivni prostor napućuju neologizmi bez ikakve poveznice s prošlim kontekstima (*ibid.*: 174). Drugo, da koordinate konteksta, u jednom dijalektičkom obratu, nose u sebi tragove ranijih konteksta i anticipacije onih nadolazećih: nema čistog reza između dvije različite kontekstualne situacije, kako nas je to uvjeravao Skinner. Hegemonijska pozicija, pokazat će detaljnije malo kasnije, ne odabire stranu između tih perspektiva: polazi od toga da su trajnost ili efemernost klasičnih tekstova rezultat određenih strateških učinaka onkraj samih tekstualnih odrednica, i pritom je nevažno koliko su oni kontekstualno “promiskuitetni”.

2) Većina postmodernista ne bi se složila sa Skinnerovom inauguracijom autora kao središta oko kojega gravitira interpretacijski proces. U slučaju Laclaua i Mouffe, njihova je teorija prezadužena psihoanalitičkim vokabularom da bi fokus stavila samo na svjesne intencije političkog subjekta/autora upisane u povijesni tekst. Mnogo je izazovnije, barem prema gledištima onih koji su prigrlili psihoanalitičke kategorije, istražiti “političko nesvjesno” nekog autora nego raspravljati o njegovim “svjesnim” intencijama (Jameson, 1984). Nesvjesno u tom slučaju predstavlja onu instancu znanja ili značenja koja izmiče samom autoru, zaostatak

²¹ Skinner je do određene mjere prihvatio te prigovore i na nekoliko mjesta ističe da ne treba nijekati “duge kontinuitete u zapadnoj moralnoj, socijalnoj i političkoj filozofiji” ni zanemarivati “stabilne uporabe niza ključnih pojmova i načina argumentacije”. No ipak je ostao ustrajan u temeljnim principima svoje metode tvrdeći da se povijest političke teorije i filozofije ne bi trebala organizirati tako da se proučavaju navodni doprinosi autora iz različitih epoha nekom “perenijalnom” problemu ili konceptu (Skinner, 2002a: 85-86).

ideološkog konteksta koji autor *ne znajući* upisuje u tekst, a što ga čini, puno više nego njegove svjesne intencije, dijelom određene povijesne epohe. Ti su nesvjesni mehanizmi integralni dio svakog teksta, reproduciraju stanovitu predoblast u kojoj postoji niz zamućenih regularnosti, pritisaka da se govori na određen način ili da se stvari konceptualiziraju prema obrascima utvrđenima mimo subjektivnih intencija; prepoznavanje tih repeticija ili automatizama vrijedno je za interpretativni pothvat. Treba uzeti u obzir, kako to sumira jedan Skinnerov kritičar, “razliku između onoga što je autor namjeravao reći i onoga što njegov tekst [uistinu] označava” (Keane, 1988: 207); odnosno, između onoga što tekst najavljuje da će izvesti i onoga što na kraju uistinu uspijeva izvesti s obzirom na “nesvjesna” ograničenja jezičnih resursa na raspolaganju. Drugačije rečeno, Skinnerov se argument intencionalnosti može prihvatiti samo ako se pitanje nesvjesnosti jezika ili diskursa stavi u zagradu, ako se autor percipira kao netko tko ima “privilegiran pristup značaju vlastitih intencionalnih iskaza” i tko je u potpunosti uspio ovladati procesom označavanja i instrumentalizirati njegove resurse (*ibid.*: 206; Pocock, 1972: 23).²² U hegemonijskoj inačici nesvjesnost završava u decentralizaciji autorskih intencija: one su tek *jedan od* elemenata šireg procesa koji autora neizbježno nadilazi i lako se preusmjeravaju, zamračuju i izvrću, ostavljajući *tekst* na vjetrometini antagonističkih prisvajanja.

3) Treći dio kritike Skinnerova kontekstualizma odnosi se na poimanje povijesti kao privilegirane discipline kad je riječ o analizi tekstova političke filozofije i detektiranju (kvazi)kauzalnih odnosa između autora, njegova okruženja i teksta.²³ Ono što Skinner često ispušta iz vida, tvrde njegovi kritičari, “post-prosvjetiteljski je uvid da ne možemo jednostavno suditi o nekoj epohi i njezinim akterima na temelju njihova vlastitog razumijevanja” (Keane, 1988: 213); time bismo prebrzo dopustili objektivizaciju tekstualnih izvora koji i sami podliježu ambivalentnosti diskursa.²⁴ Teorija hegemonije, na tragu vlastitih poststrukturalističkih uvjerenja,

²² Čak ni za kontekstualista kembriške škole poput Pococka autor “nije u potpunosti pod kontrolom nad ‘značenjem’ vlastitih iskaza” (Pocock, 1972: 24).

²³ Problem uzročnosti je ovdje kompleksna tema, čijih se posljedica za kontekstualnu metodu Skinner tek povremeno dotiče. Zanimljivo je pročitati što o problemu “uzroka u povijesnoj znanosti” kaže Von Wright, smatrajući da na nju nije primjenjiv onakav tip “uzroka” kakvim se služi prirodna znanost. Dapače, u slučaju Skinnera primjenjivije je ono što Von Wright pripisuje filozofskoj metodi (“istražiti konceptualnu narav mehanizma koji povezuje *explanans* [‘uzrok’] i *explanandum* [‘posljedicu’]”) nego što se radi o “činjeničnoj ispravnosti” uzročno-posljedičnog niza (Von Wright, 1971: 135-140, 200-201).

²⁴ Pošteno je primijetiti da Skinner primjećuje te probleme svoje metode, pa tako na nekim mjestima tvrdi “da će pojmovi koje upotrebljavamo za izvještavanje o činjenicama uvijek u isto vrijeme služiti i za određivanje onoga što uopće može biti činjenica” (Skinner, 2002a: 45); odnosno, “uvjerenja koja formiramo, sudovi koje donosimo uvijek će biti posredovani pojmovima koji su nam dostupni za opisivanje onoga što promatramo” (*ibid.*: 44).

teško da bi ustupila povlaštenu poziciju disciplini povijesti: povijest je za nju samo jedan u nizu diskurzivnih pretendena na objektivno i nepristrano znanje, no poput filozofije ili sociologije uspijeva dosegnuti tek korisnost parcijalne perspektive. Međutim, to ne znači da kritika povijesti opravdava filozofsko hipostaziranje pojmova i teorija kroz doprinose bezvremenskim problemima ljudskih zajednica. Naprotiv, ona otvara problem *refleksivnosti interpretacije*, a time i odbijanje da se odabere strana u metodološkom sukobu (“idealističkih”) filozofa i (kontekstualističkih) povjesničara. Ako se Skinnerov kontekstualizam primijeni dosljedno, ako se problem paradigmatičke nesumjerljivosti poput bumeranga vrati samom interpretu, to bi značilo da povjesničar ne može zakoračiti izvan vlastitog konteksta da bi neutralno proučavao druge kontekste, njegova refleksivna distanca uvijek zaostaje poput slijepe pjegice interpretacijskog procesa (Bevir, 1992: 281; Keane, 1988: 209). Taj je problem teško razrješiv, otvara Pandorinu kutiju koju ni lingvistički kontekstualizam ni teorija hegemonije, čini mi se, ne znaju zatvoriti.²⁵ Mislim da je najviše što nam u tom smjeru mogu ponuditi uvidi Laclaua i Mouffe, a čemu ću se još vraćati u ovom poglavlju, to da je sam postupak (povijesne) interpretacije – političkih klasika ili teorijskih istraživanja – svojevrsna hegemonijska aktivnost, a ne nepristran proces kojim se daje spoznajno ovjereni sud o ovom ili onom tekstu. Na kocki je djelotvornost prisvajanja interpretativnih obrazaca i sposobnost izvlačenja strateške koristi iz potvrđivanja ili diskreditiranja kontekstualnih odrednica. U hegemonijskom polju tumačenje je politički čin *par excellence*.

No da se odmaknem od Skinnera i njegovih kritičara i vratim na samu teoriju hegemonije. Što bi za teoriju hegemonije bio *kontekst* i kako bi se proučavanje kontekstualnih odrednica uklopilo u njezin poststrukturalistički vokabular? Za Laclaua i Mouffe (2001, 2007), iako rijetko govore o problemu konteksta onako kako to čine učenici kembriške škole, svakako postoji nešto što bi se moglo nazvati hegemonijskim kontekstom u smislu uvjeta mogućnosti hegemonizacije nekog polja moći – bilo njegovom prividnom totalizacijom, proizvodnjom univerzalnih točaka referencije, konstrukcijom identifikacijskih polova ili intenzifikacijom čvorišnih označitelja. Taj bi hegemonijski kontekst bio nešto blisko Saussureovu jezičnom sustavu (*langue*) shvaćenom kroz tranzitnost i nedovršenost, privremeni (sinkronijski) kod koji regulira diskurzivne odnose te postavlja obrasce i limite političke preraspodjele snaga; obilježila bi ga napetost između formalnih obilježja označiteljskog sustava i kontingentnosti povijesnog sadržaja. Zatim, kontekst bi bio takav tip interpretacijske tvorbe kojem je moguće pristupiti samo intertekstualno i refleksivno: recimo, istraživač koji bi naumio kontekstualizirati Rousseauovo poimanje društvenog ugovora ili se uhvatiti ukoštac s Platonovim nacrtom pravedne države nema nikakvog

²⁵ To jest, svaka se kritička metodološka pozicija raspada kada se od nje traži da progovori o vlastitoj “refleksivnosti”, da u svoj iskaz uključi vlastitu poziciju iskazivanja.

načina da pristupi njihovu “izvornom” kontekstu osim da ga *sam diskurzivno proizvede*, selektirajući i reinterpretirajući druge tekstove do kojih može doći o istom povijesnom razdoblju ili društvenoj i intelektualnoj klimi nastanka tih djela, a pomoću kojih onda konstruira nešto za što tvrdi da postoji neovisno o njegovoj interpretativnoj proceduri. Kontekst kako bi ga shvaćala teorija hegemonije ne bi bio nešto jedinstveno ni cjelovito: neiskorjenjiva prisutnost antagonističkih rascjepa društvenog prostora sprečavala bi njegovo zatvaranje te ga ne bismo mogli obuhvatiti iz jednog očišta ni sa sigurnošću odrediti dokle sežu njegove koordinate. Posljedično, obruč povijesnog konteksta, koji za Skinnera predstavlja panaceju ahistoričnosti filozofije, za teoretičara hegemonije nije ništa drugo do prostor izbrzdan konfliktima i parcijalnim perspektivama: nije čvrsta točka čiji je položaj moguće precizno rekonstruirati, nego jednostavno suprotstavljenost i relativna nesumjerljivost različitih perspektiva. Uzevši to u obzir, ne treba krenuti od metodološke premise da imamo jedno značenje u jednom, a drugo u drugom kontekstu; sam kontekst trebao bi se smatrati ambivalentnim i rascijepljenim sukobljenim interpretativnim pozicijama koje sprečavaju učvršćivanje njegovih granica, a time i stabilizaciju značenja njegovih elemenata (Laclau, 1989: 70-71).

Za teoretičara hegemonije kontekstualno je jedinstvo, da bi se uistinu shvatilo, potrebno *dovesti u pitanje*, reaktivirajući sedimentirane linije antagonizma, postulirajući nedovršenu objektivnost i limite spoznaje o vlastitim kontekstualnim varijablama. Ni sam autor, za koga Skinner pretpostavlja da svjesnim namjerama upisuje kontekstualne varijable u svoje djelo, ne može u potpunosti obuhvatiti koordinate povijesnog konteksta, (p)ostajući žrtva ograničenosti vlastite perspektive (Laclau, 2007: 54). Stoga je manje riječ o kontekstu kao “objektu” koji treba otkriti ili mu rekonstruirati determinante, a više o *postupku kontekstualizacije kao jednom od mehanizama proizvodnje značenja*. U procesu formacije hegemonijskog polja kontekstualne se granice mogu kontinuirano širiti i sužavati transformirajući značenje izmještenih elemenata te je njihova kristalizacija neizvjesna u smislu da nije “etimološki” fiksirana (Laclau, 1990: 219; Shapiro, 1984: 4). Moramo imati na umu da uvijek postoji svojevrsna, manje ili više eksplicitna, manje ili više nametnuta (politička) odluka da se nešto kontekstualizira s obzirom na stanovite determinante, da se odabere jedan kontekstualni okvir umjesto nekog drugog – i ta je odluka *konstitutivna* u smislu da suodređuje značenje koje će procesom interpretacije biti moguće pronaći (Laclau, 1990: 219).²⁶ S druge strane, (su)konstitutivnost se kontekstualizacije očituje i time što ona predstavlja diferencijalnu pozadinu upućiva-

²⁶ Primjerice, to da Skinner čisto biografske detalje smatra manje bitnima od političko-društvenih čimbenika već je određena odluka da se nešto kontekstualizira na jedan, a ne na drugi način. Kontekst je uvijek beskrajn, stoga kontekstualna analiza podrazumijeva izolaciju određenih dijelova konteksta za koje se smatra da imaju uzročnu ili determinirajuću snagu.

njem na koju postaje moguće (privremeno) fiksirati značenje: “Ne mogu uspostaviti diferencijalni identitet a da ga ne razlikujem od konteksta, te u procesu tog razlikovanja u isto vrijeme uspostavljam i taj kontekst” (Laclau, 2007: 27). Time postaje jasno zašto postulirana nestabilnost “povijesnog” značenja ne proizlazi samo iz mnogoznačnosti pojmovnog sadržaja koji na sebe preuzima, nego i iz ambivalentnosti prouzrokovane različitim instancama kontekstualne uporabe, gdje svaka od tih uporaba rezultira (makar minimalnom) permutacijom značenja i potenciranjem novih mogućnosti primjene (Laclau, 1989: 70; Mouffe, 2000: 72).

U tom slučaju pozicija teoretičara hegemonije bila bi mnogo bliža Pocockovu kontekstualizmu nego Skinnerovu. Naime, John Pocock u knjizi *The Machiavellian Moment* pokušava istražiti što se događa kada “tekst migrira iz jedne povijesne situacije u drugu”, kada se stanoviti tip diskursa “reaktualizira u drugačijoj povijesnoj situaciji ili kontekstu od onih u kojima je prethodno aktualiziran”: na primjer, renesansno-humanistički diskurs *Vladara* što ga Pocock nalazi iznova upotrijebljenog i transformiranog u 17. stoljeću u puritanskoj Engleskoj ili u 18. stoljeću u revolucionarno-federalističkoj Americi (Pocock, 1975: 40, 45). Iskazi će klasičnih autora poput Machiavellija, tvrdi Pocock, neizbježno “biti interpretirani u kontekstima koje autori nisu namjeravali ili predvidjeli” te će imati “višestruku povijest” (1972: 24, 29). Politički klasici u toj se varijanti ne smatraju “zatvorenima u svoje vrijeme”, nego otvorenima prema drugim interpretativnim horizontima gdje ih se može rekontekstualizirati unutar sasvim drugačijeg institucionalnog okruženja ili mreža interesnih skupina.

Za teoriju hegemonije ključni je termin ovdje *strategija* – kontekst je jedan tip strateške situacije, a kontekstualizacija jedan od načina strateške upotrebe značenja. Upravo mogućnost da se neki pojmovni sklop prelije iz jednog konteksta u drugi ili da se njegov sadržaj generalizira prilikom prevage u političkoj borbi čini transformativnost povijesnog žargona toliko kontroverznom temom: otuda toliki naponi da se pojmovi predstave univerzalno primjenjivima u različitim epohama ili kulturama ili da ih se veže uz kontekst kao uz prirodnu nastambu i supstancijalizira skupom nužnih empirijskih obilježja. Nije svejedno u kakvoj kontekstualnoj konstelaciji nalazimo neki pojam: s kojim je drugim pojmovima povezan, a s kojima je u kontrastu, s kakvim se povijesnim snagama veže, pojačavajući ih i dajući im legitimacijsku osnovu i mobilizacijski efekt – radi se o “diferencijalnom” okruženju sa strukturirajućim učinkom na ishod političko-artikulacijskog procesa (Laclau, 2005: 14; 1989: 70). Međutim, tu je, za razliku od lingvističkog kontekstualizma, kontekst manje spoznajni, a više strateški horizont. Na isti bismo način mogli iskoristiti uvid jednog od Skinnerovih komentatora da se neka diskurzivna forma širi i upotrebljava kao *opći model* ne samo kada postoji korist za njezino neposredno okruženje nego i kada je funkcionalna i operativna u drugim političkim situacijama i organizacijskim sustavima, kada se može efektivno dekontekstualizirati i iznova staviti u opticaj u

“stranom” okruženju (Tully, 1988: 16). Trebali bismo, posljedično, razlikovati barem dvije pozicije: jedno je restrukturirati politički pojam tako da se on dekontekstualizira i svede na apstraktni model te primijeni u nekoj drugoj strateškoj situaciji, oduzimajući mu ono suvišno, a pragmatično dodajući ono što zahtijeva novi kontekst; sasvim je nešto drugo govoriti, kako to čini Skinner, o intrinzičnom “etimološkom” kontekstu koji je interpretacijom moguće zahvatiti i čije nas razotkrivanje približava istinskom povijesnom značaju (i značenju) teksta.

To se stajalište može, pomalo nezgrapno, ilustrirati sljedećim Laclauovim primjerom: “Buržoasko-demokratska revolucija, daleko od toga da predstavlja objekt s kojim se može identificirati na različitim geografskim točkama (Francuska, Engleska, Italija) (...) bila bi, naprotiv, objekt deformiran i redefiniran svakim kontingentnim kontekstom (...) između različitih ‘buržoasko-demokratskih’ revolucija postojale bi tek ‘familijarne sličnosti’” (Laclau, 1990: 22). Dakako, ključni je hegemonijski moment da takav “objekt deformiran i redefiniran svakim kontingentnim kontekstom” nema egzistenciju onkraj tih deformacija i ne može ga se naći u “čistom obliku” negdje izvan hegemonijskog polja borbe. Dokle god je jedna interpretacija sposobna organizirati diskurzivno polje na simbolički efektivan način, ona je, onkraj svakog povijesno objektivnog kriterija, hegemonijski djelotvorna i ravnopravno stoji uz bok bilo kakvim “izvornim” tumačenjima.

S pitanjem strategijskog prisvajanja ili razvlaštenja pojmovnih komponenti od njihovih kontekstualnih odrednica vraćamo se na jedan od ključnih problema Skinnerova lingvističkog kontekstualizma, ali i svake druge inačice kontekstualne analize. Da ponovim, iako sam obrise tog problema već izložio u prvom dijelu rada: možemo li retroaktivno upotrijebiti jedan suvremeni tip vokabulara vrednujući radove autora iz prošlosti kojima taj vokabular nije bio dostupan i koji prema tome nisu imali ni prilike ni mogućnosti na njega adekvatno odgovoriti? Na primjer, može li se antičke filozofe poput Platona i Aristotela tumačiti primjenjujući na njihove teorije vokabular marksizma, kako to recimo čini Meiksins Wood (1978: 2) kada govori o “klasnoj osnovi” starogrčkog filozofskog idealizma (tvrdeći da ga treba razumjeti kroz klasni sukob “sve dekadentnije atenske društvene klike, tradicionalne i zemljoposjedničke aristokracije u opoziciji spram rastućeg broja trgovaca, proizvođača, obrtnika, nadničara”)?²⁷ Ili, da nastavim s još jednim primjerom, može li se

²⁷ Čvrsto zauzimajući marksističku poziciju, Meiksins Wood tvrdi da je sokratovsko osuđivanje demokracije išlo ruku pod ruku s građanskom vrlinom i dokonim životom filozofa te da je “transcendentalnost” privilegiranih klasa bila suprotstavljena “materijalnosti” nižih klasa (Meiksins Wood, 1978: 3-4). Njezinim riječima: “Filozofski je idealizam služio da prenese čitateljima aristokratske, antidemokratske (...) vrijednosti i stajališta, dajući im pečat apsolutnog intelektualnog autoriteta i autentičnosti”; dok je “sokratovska politička misao bila intelektualno sofisticirano i ingeniozno opravdanje za kontrarevoluciju u demokraciji i održavanje *statusa quo* oligarhije” (*ibid.*: 4).

opravdati korištenje pojmova “feudalizam” i “feudalni sistem” ako je, kako tvrde neki povjesničari, riječ o konceptualizacijama koje su u akademsku i širu upotrebu ušle tek u 19. stoljeću, pa su retroaktivno primijenjene na “feudalno” razdoblje kako bi se kompleksna heterogenost europske povijesti simplificirala u lako dostupnom i zavodljivom terminu (Brown, 1974: 1065)?²⁸ Prema Skinnerovoj inačici lingvističkog kontekstualizma, kako smo dosad imali prilike vidjeti, takvi interpretativni postupci ne bi bili dozvoljeni jer anakrono imputiraju značenjske relacije, a s njima i kriterije i vrednovanja na koje stanoviti autori ili povijesni akteri nisu imali kapaciteta da prikladno odgovore – dovodeći do, kako ih Skinner naziva, “historijski apsurdnih” tumačenja.

Iz perspektive teorije hegemonije, iako se to pitanje ondje postavlja drugačije, takva je vrst retroaktivnosti dopuštena – ali uz nekoliko metodoloških zadržki. Ono što teoretičari hegemonije nazivaju *retroaktivna diskurzivna artikulacija* podrazumijeva rastavljanje i sastavljanje nekog pojma ili teze u novom diskurzivnom okruženju, ustrojavanje novih kontingentnih relacija i provizornih konceptualnih “savezništva” – to nije ni evolucija nečije autorske misli ni prenošenje njezinih univerzalnih karakteristika. Ostati vjeran nekom autoru, duhu nečijeg opusa ili izvornim kontekstualnim ili etimološkim determinantama stoga je metodološki neproduktivno: “Koliko god netko pokušavao rekonstruirati pojam nekog autora s obzirom na jedan ili više autorskih tekstova, taj netko nužno završava performirajući [izvodeći] novi pojam” (Ophir, 2012). Posrijedi je dinamika pražnjenja i ponovnog ispunjavanja u svakom pojedinom kontekstu i samo tako neki pojam može putovati iz jedne epohe u drugu, od jednog autorskog opusa do drugog: kao prazni/plutajući označitelj koji uvijek iznova biva vezan uz neko drugo označeno, pri čemu označitelji nisu samo različito korišteni termini “u odvojenim kontekstima, ali s jasnim i neosporivim značenjem u svakom”, već je sam kontekst rascijepljen nemogućnošću postizanja nedvosmislenog značenja i transparentnosti vlastitih elemenata (Laclau, 1990: 29).

Međutim, znači li to, kako su neki sugerirali (Hall, 2013: 123), da je za Laclaua i Mouffe sve moguće, da su sva čitanja i reinterpretacije sada dozvoljeni; da nema prepreka diskurzivnom prelijevanju te da možemo, recimo, nesmetano uspoređivati Platonov *polis* i Hegelovu *državu*, ili različite koncepcije pravednosti od antike do danas u formi njihova linearnog “razvoja”, kao da ne postoji (manje ili više nesumjerljiva) povijesna distanca između njihovih razlika? Naprotiv, koncep-

²⁸ Sličnu logiku Laclau primjenjuje u vezi s pojmom *hegemonije*: “Samo u suvremenim društvima postoji uopćavanje hegemonističkoga oblika politike, ali iz toga razloga možemo saslušavati prošlost i pronaći u njoj nerazvijene oblike istih procesa koji su danas potpuno vidljivi i, kada se oni nisu dogodili, shvatiti zašto su stvari bile različite. Obratno, te razlike čine vidljivijom specifičnost sadašnjosti” (Laclau u Butler et al., 2007: 200).

tualno izmještanje nije izvedivo ako se ne ispune institucionalni preduvjeti i standardiziraju semantičke procedure, ako se u konkretnom polju razlika ne postigne funkcionalni međudnos struktura moći i značenjskih konvencija. Bez toga nema pojmovne konstitucije ni u jednom političkom kontekstu, odnosno njihova *političnost* neće biti adekvatno ustrojena. Istraživanje konteksta imalo bi u tom smislu svrhu razbijanja hegemonijski konstituiranog jedinstva: tradicionalnog kanona, političkog totaliteta, društvene harmonije, znanstvenog autoriteta, svega onoga što se pod stanovitim povijesnim okolnostima uopćava do te mjere da mu se zamagljuju kontekstualne varijable i da tako generalizirane tvorbe posjeduju univerzalne, ili barem multikontekstualne, pretenzije. To možemo reći i ovako: teoretičar hegemonije za svoje potrebe reafirmira i daje novi pravac staroj semantičkoj maksimi da je “uzrok promjenjivosti značenja sadržan u konfliktu između općeg karaktera znaka i potrebe zadovoljavanja svih njegovih konkretnih aktualizacija” (usp. Schaff, 1965: 31) – a gdje “opći karakter znaka” nije ništa drugo nego hegemonizacija “konkretnih aktualizacija” u obliku praznog označitelja ili lanca ekvivalencija. S druge pak strane treba uzeti u obzir epistemološki argument da suprotstavljeni hegemonijski blokovi formuliraju kontekstualne odrednice na drugačije načine: ono što bi za jednu stranu bio nedvojbeno postojeći objekt u jednom kontekstu, za drugu bi bilo samo svojstvo pripojeno nekom sasvim trećem objektu ili uopće ne bi bilo prepoznato kao egzistirajući objekt pod danim kontekstualnim okolnostima.

Korisno je ovdje navesti jedan duži Laclauov citat u kojem se na primjeru tumačenja Marxove koncepcije apstraktnog rada kristaliziraju neke od nijansi hegemonijske logike kontekstualizacije:

Marxova je tvrdnja u *Grundrisseu* da se opći pojam rada, onkraj svake partikularne forme, mogao pojaviti samo u kapitalističkom društvu, kada cirkulacija nekvalificirane radne snage između različitih grana proizvodnje omogućuje pojam apstraktnog rada. Jednom kada je ta koncepcija ušla u opticaj u različitim oblicima ekonomskih kalkulacija, ona se može projicirati na prošlost te se mogu postaviti pitanja poput onog o distribuciji rada (bez kvalifikacija) u antičkim ili srednjovjekovnim društvima. Ta pitanja nisu mogla biti formulirana u tim kategorijama ni u antici ni u srednjem vijeku jer se koncepcija apstraktnog rada kao nespecificirane upotrebe radne snage nije još pojavila; no jednom kada se pojavila, nema razloga zašto bi djelokrug njezine primjene trebalo ograničiti samo na ona društva koja su omogućila inicijalno pojavljivanje tih kategorija. I da budemo jasni: nema anakronizma u takvoj projekciji. Ne tvrdim da je apstraktni rad oduvijek bio sociološka – iako neprepoznata – realnost; ono što hoću reći jest da samo u društvima u kojima apstraktni rad postaje sociološka realnost, kategorija rada kao takvog, bez kvalifikacija, postaje misлива i može, u tom smislu, funkcionirati kao transcendentni horizont (Laclau, 2004: 322-323).

Želim se zaustaviti na nekoliko aspekata ove tvrdnje. “Transcendentalni horizont” o kojem govori Laclau odnosi se na onaj aspekt rekontekstualizacije kojim stanovito značenje uspijeva postati *normom za tumačenje svih ostalih kontekstualnih horizonata*: poput toga da se koncepcija apstraktnog rada koristi da bi se antičko ili srednjovjekovno iskustvo ne samo učinilo dostupnim suvremenom pogledu (u smislu tumačenja *nepoznatog* poznatim terminima) nego i da bi se retroaktivno reevaluiralo heterogeno iskustvo prošlosti. “Transcendentalno”, kada ga se tako koristi, nosi obilježja *hegemonijske formacije*, ono je rezultat nametanja jedne interpretativne perspektive nad ostalima; odnosno, manje je riječ o “činu reprodukcije koji rehabilitira prvobitnu ili izvornu prošlost”, a više o “anektiranju [te] prošlosti” (Keane, 1988: 211). Time se u okviru teorije hegemonije jasno odbacuje Skinnerov nalog da određeni tekst moramo tumačiti što je više moguće na temelju povijesne izvornosti njegova konteksta. Kako argumentira Laclau: “Svako društvo konstituira svoj vlastiti ‘transcendentalni’ okvir iz partikularnog iskustva koje, unatoč svojoj partikularnosti, rasvjetljava opće aspekte društvenog funkcioniranja koji se ne mogu reducirati na temporalnost tog iskustva” (Laclau, 2004: 322).

Dotle su stvari donekle jasne. No što ako u tu sliku uključimo i problem performativnosti hegemonijskog diskursa? Situaciju u kojoj određeni diskurs u “povoljnom” institucionalnom kontekstu samim činom iskazivanja *stvara* ono što svojim iskazom najavljuje (Bourdieu, 1992: 19, 93)?²⁹ Ne zamućujemo li time ovaj princip strateške rekontekstualizacije koji ne robuje izvornom povijesnom kontekstu? Problem postavljen odnosom performativnosti i kontekstualizacije, s drugačijeg teorijskog stajališta, iako s istim posljedicama, jasno je izložio Bourdieu na primjeru još jedne marksističke koncepcije – klasne borbe. On tvrdi: “Ako i jest istina da možemo koliko hoćemo duboko u prošlost pomaknuti prve pojavne oblike klasne borbe pa čak i prve više ili manje elaborirane izraze ‘teorije’ klasne borbe (u optici ‘preteča’), ipak se tek poslije Marxa, pa čak i poslije konstituiranja stranaka sposobnih da (u širokim razmjerima) nametnu viziju društvenog svijeta organiziranu prema teoriji klasne borbe, može u punom smislu riječi govoriti o klasama i klasnoj borbi. Tako da oni koji, u ime marksizma, traže klase i klasnu borbu u pretkapitalističkim – i predmarksističkim – društvima čine teorijsku grešku sasvim tipičnu za spoj scijentističkog realizma i ekonomizma, koji marksističku tradiciju uvijek navodi na traženje klasa u samoj realnosti društvenog svijeta, često svedenoj na vlastitu ekonomsku dimenziju” (Bourdieu, 1992: 134). Te zaključuje: “Političke prakse i predodžbe (a napose predodžbe o podjeli u klase), takve kakve se mogu promatrati i mjeriti u

²⁹ Kada za neki iskaz kažemo da nešto *čini*, da izvršava neku radnju, umjesto da samo *opisuje* neko stanje stvari, govorimo o performativnim iskazima: još od Austina koncepcija performativnosti je način da se lingvističko znanje uhvati ukoštac sa sposobnošću jezika da konstruira svoj vlastiti “referent” samim činom iskazivanja (vidjeti Austin, 2014, ali i Searle, 2018).

određenom trenutku u društvu koje je bilo trajno izloženo djelovanju teorije klasne borbe, djelomično su proizvod tog djelovanja teorije” (*ibid.*: 135).

Prihvatimo li Bourdieuovu tvrdnju, to bi značilo da samo *performirani* pojmovi ili teorije imaju povijesnu “egzistenciju”, a u svjetlu toga da teorija hegemonije svoju političku epistemologiju uvelike duguje upravo koncepciji performativnosti bili bismo primorani revidirati princip strateške retroaktivne kontekstualizacije, kako je maloprije iznesen. Ako nije moguće utvrditi *performativnu* dimenziju nekog modernog pojma (“apstraktnog rada” ili “klasne borbe”) u antičkom ili srednjovjekovnom društvu, bismo li počinili teorijsku pogrešku ako bismo ju pretpostavili kao reinterpretativnu matricu prilikom analize tih društava? Je li moguće s povijesne distance govoriti o karakteru “klasne borbe” u ambijentu antičkih “proizvodnih odnosa”, makar i u obliku hegemonijskog prisvajanja jednog povijesnog diskursa? Ili opet upadamo u zamku anakronističkih i “historijski apsurdnih” tumačenja, kako bi ih percipirao Skinner? Teška pitanja koja nas, čini mi se, vraćaju na početak i ukazuju na stanovita unutarnja ograničenja same teorije hegemonije. Jedini način raspletavanja tog čvora vidim u razdvajanju različitih tipova performativnosti – s jedne bi strane stajala tzv. “ontološka performativnost” koja “egzistenciju” nekog pojma ili teorije vidi jedino ondje gdje postoje kapaciteti za njihovo performiranje i gdje se mogu detektirati diskurzivne posljedice tog performiranja u partikularnom povijesnom trenutku (u obliku, recimo, stranaka i pokreta organiziranih prema principima teorije klasne borbe koje spominje Bourdieu); a s druge bi strane bila tzv. “interpretativna performativnost”, prema kojoj je performacija oblik tekstualne redescripcije kojom se starim tekstovima pripajaju nova svojstva; iako uz ogradu da takvi izvedeni oblici (poput “antičke klasne borbe”) ne bi posjedovali povijesno-spoznajnu, nego isključivo strateško-hermeneutičku dimenziju. Razlikovanje ta dva tipa performativnosti tada bi se moglo iskoristiti za prepoznavanje hegemonijskog dosega određenog pojma ili teorije izvan njihova “izvornog” konteksta, naime, tako da u slučaju “ontološke performativnosti” imamo posla s “materijalnim” uvjetima hegemonizacije unutar partikularnog konteksta, dok bi u slučaju one “interpretativne” imali retroaktivnu rekontekstualizaciju s pozicije izvan tog konteksta (bilo s neke buduće točke ili iz drugačijeg kulturalnog očišta).

Jesam li time razriješio napetost između retroaktivnosti i performativnosti? Vjerojatno nisam. Ipak, ono što je dosada iznijeto pomaže rasvijetliti metodološke razlike lingvističkog kontekstualizma i teorije hegemonije, unatoč tome što ne razrješava do kraja njihove teorijske probleme. Njihovi ciljevi u krajnjoj instanci ostaju različiti: lingvistički kontekstualizam želi bolje i preciznije tumačiti autore i njihove intencije, želi hermeneutički precizniji pothvat usidren u egzaktnosti povijesne analize; hegemonijski se pak pristup koristi autorima i njihovim opusima da bi tumačio nešto drugo: političke pokrete, hijerarhije moći, sisteme isključivanja, centralizaciju znanja itd., a klasične tekstove vidi samo kao priručna sredstva u privremenoj

i relativnoj stabilizaciji diskurzivnog okruženja. Pitanja koja teoretičar hegemonije postavlja u vezi s problemom kontekstualne analize ne tiču se, dakle, onoga što možemo naučiti iz političkih klasika o prošlim epohama ili današnjim problemima, nego načina kako ih se operacionalizira i reaktualizira pod različitim “lokalnim” okolnostima, kako se od njih stvaraju “opći modeli” političke borbe. Time se ne tvrdi, kako to katkad čini Skinner, da *ne postoje vječni problemi ili univerzalne ideje* u polju političke teorije; pitanje je zapravo kako određene ideje ili pojmovi dolaze do toga da ih se percipira vječnima ili univerzalnima, kako počinju okupirati privilegiranu čvorišnu poziciju u diskurzivnom polju onkraj bilo kakve objektivne ili istinite vrijednosti koja im se naknadno pripisuje upravo zbog njihove centralnosti, te kako postaju sjecište raznoraznih učinaka i koristi: mobilizacijskih efekata, metaforičkih kondenzacija, epistemoloških privilegija, pravosudnih prisila, institucionalnih obrazaca, ekonomičnosti diskursa.

4. Zaključak

U ovom radu nastojao sam vidjeti što se događa ako metodološki proširimo postavke teorije hegemonije kako bi obuhvatila probleme postavljene kontekstualnom analizom političkih diskursa, posebice Skinnerove metode lingvističkog kontekstualizma. Smatrao sam da se u tom susretu mogu iskristalizirati doprinosi i ograničenja obje pozicije. U kontrastu spram Skinnerova lingvističkog kontekstualizma hegemonijska se teorija postavlja tako da prihvaća određene prednosti kontekstualne analize, ali ne robuje kontekstualnom imperativu da nijedan tekst ili pojam ne može transcendirati vlastiti povijesni okvir; dapače, upravo postupak tog “transcendiranja” predstavlja strategijsku i kreacijsku dimenziju hegemonijskih praksi (iako uz ogradu da se svaka takva rekontekstualizacija odigrava na strateškom planu, a ne spoznajnom, i da uključuje raskidanje korelacije s povijesnim “izvorištem”). Kada govorimo o tumačenju političkih klasika, iz perspektive teorije hegemonije treba ih analizirati ne samo kroz singularni kontekst njihova nastanka nego i spram svake antagonističke situacije u kojoj bi rekontekstualizacija nekih njihovih teorijskih postavki i pojmovnih tvorbi mogla imati strateški značaj. Kada bi danas neka politička stranka svoj program temeljila na političkim principima *Vladara* (Gramsci nam je svojedobno dao primjer proletarijata kao *Modernog vladara*) ili u javnom diskursu mobilizirala neke od njegovih pojmovnih opreka (poput odnosa *fortune* i *virtù*), konfigurirajući odnose moći prema makijavelističkim linijama podjele i sukoba, mogli bismo govoriti o strateškoj reartikulaciji i reaktualizaciji Machiavellija. No to je nešto *sasvim drugačije* od tvrdnje da nam je Machiavelli u naslijeđe ostavio bezvremenske istine i utemeljio opću znanost o političkom ili da je značaj Machiavellijevih pojmova moguće shvatiti jedino minucioznom rekonstrukcijom njegova singularnog povijesnog konteksta. Ovdje se, naprotiv, radi o nametanju, o rekompoziciji političkog polja, o oportunističkom korištenju i transformaciji političkih

klasika – i time se ne dokazuje njihova teorijsko-spoznajna univerzalnost, nego tek strategijsko-hegemonijski potencijal njihovih pojmova i kategorija.

Mislim da mogu zaključiti da bi prakticiranje metode lingvističkog kontekstualizma kakvo nudi Skinner uvelike profitiralo od uključivanja koncepcija praznog označitelja, fabricirane univerzalnosti ili kontingentnosti imenovanja u vlastiti metodički sklop, ali bi isto tako teorija hegemonije profitirala od određenih aspekata povijesno-kontekstualne analize kakvu nudi Skinner. Primjerice, rekonstrukcija konteksta više bi pažnje tada pridavala načinu na koji su klasični autori poput Hobbesa, Lockeja ili Machiavellija svojim diskursom sudjelovali u reprodukciji određenog lanca ekvivalencija i konstrukciji univerzalne političke pozicije, doprinoseći time kondenzaciji povijesno antagonističkih blokova, nego što bi se bavila njihovim retoričkim stilom ili intelektualnim kodom; tražilo bi se od njihovih argumenata da manifestiraju borbeni karakter i vode računa o izvjesnoj taktičkoj prednosti koja se ponavljala i proširivala u naknadnim polemikama te ostavljala veći ili manji trag u legitimacijskim prijeporima između različitih razina vlasti. S druge strane, hegemonijski tip analize konkretizirao bi se upućivanjem na povijesne izvore, pronalazeći u njima svojevrsnu empirijsku podlogu koju čisto diskurzivni pristup propušta ponuditi, čime bi se značajno obogatila analiza hegemonijske mehanike u različitim povijesnim periodima. Drugačije rečeno, ako transformativnost političkih pojmova proizlazi iz njihove pozicioniranosti i relativne ispražnjenosti, onda je pitanje kontekstualizacije ključan aspekt istraživanja kako dolazi do fiksacije značenja i kako se događa da u stanovitom povijesnom trenutku imamo jedno značenje, a već nakon nekoliko desetljeća neko sasvim drugo, kao da ovo prvo nije ni postojalo ili je bilo samo mit. Ukazivanje na kontekstualne odrednice kao na mrežu diferencijalnih preduvjeta značenjskih tvorbi može nam pomoći rasvijetliti jedan segment procesa ustrojavanja političkih pojmova, ali istovremeno taj kontekst ne treba smatrati konačnim i dovršenim: riječ je o razlomljenim perspektivama, ostacima velikih strategija i fragmentima političkih bitaka o kojima istraživač ne daje konačni sud, nego ih prisvaja i reaktualizira kao dijelove novih društvenih pripovijesti i priprema za uvijek drugačiju uporabu.

LITERATURA

Austin, John L. 2014. *Kako djelovati riječima*. Disput. Zagreb.

Bevir, Mark. 1992. The Errors of Linguistic Contextualism. *History and Theory*, 31(3): 276-298.

Bourdieu, Pierre. 1992. *Što znači govoriti – ekonomija jezičnih razmjena*. Naprijed. Zagreb.

- Breglec, Zrinka. 2015. Balkan kao prazan ili lebdeći označitelj u hrvatskom javnom i političkom diskurzu, u: Ryznar, Anera (ur.): *Svijet stila, stanja stilistike. Zbornik radova*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za kroatistiku, Katedra za stilistiku. Zagreb.
- Brown, Elizabeth A. R. 1974. The Tyranny of a Construct: Feudalism and Historians of Medieval Europe. *The American Historical Review*, 79(4): 1063-1088.
- Butler, Judith, Ernesto Laclau i Slavoj Žižek. 2007. *Kontingencija, hegemonija, univerzalnost: suvremene rasprave na ljevici*. Naklada Jesenski i Turk. Zagreb.
- Fairclough, Norman. 1989. *Language and Power*. Longman Group UK Limited. London.
- Femia, Joseph V. 1988. An Historicist Critique of 'Revisionist' Methods for Studying the History of Ideas, u: James Tully (ur.): *Meaning and Context: Quentin Skinner and His Critics*. Princeton University Press. Princeton: 156-175.
- Foucault, Michel. 1994. *Nadzor i kazna: rađanje zatvora*. Informator. Biblioteka Politička misao. Zagreb.
- Foucault, Michel. 2013. *Povijest seksualnosti I: Volja za znanjem*. Domino. Zagreb.
- Gadamer, Hans Georg. 1978. *Istina i metoda. Osnovi filozofske hermeneutike*. Veselin Masleša. Sarajevo.
- Gaus, Gerald F. 2000. *Political Concepts and Political Theories*. Westview Press. Oxford.
- Gramsci, Antonio. 1971. *Selections From the Prison Notebooks*. Lawrence & Wishart i International Publishers. New York i London.
- Hall, Stuart. 2013. *Mediji i moć*. Karpos. Loznica.
- Hamilton-Bleakley, Holly. 2006. Linguistic Philosophy and The Foundations, u: Annabel Brett, James Tully, Holly Hamilton-Bleakley (ur.): *Rethinking the Foundations of Modern Political Thought*. Cambridge University Press. Cambridge: 20-33.
- Jakobson, Roman i Morris Halle. 1988. *Temelji jezika*. Globus. Zagreb.
- Jameson, Fredric (Džejmson, Fredrik). 1984. *Političko nesvesno: pripovedanje kao društveno-simbolični čin*. Edicija Pečat. Beograd.
- Jørgensen, Marianne i Louise Phillips. 2002. *Discourse Analysis: as Theory and Method*. SAGE Publications. London.
- Kasapović, Mirjana, 2007. Metodološki problemi kritike konsocijacijske demokracije u Bosni i Hercegovini. *Status (magazin za političku kulturu i društvena pitanja)*, 12: 136-143.
- Keane, John. 1988. More Theses on the Philosophy of History, u: James Tully (ur.): *Meaning and Context: Quentin Skinner and His Critics*. Princeton University Press. Princeton: 204-217.
- Kuhn, Thomas. 1974. Second Thoughts on Paradigms, u: F. Suppe (ur.): *The Structure of Scientific Theories*. University of Illinois Press. Urbana: 459-482.
- Laclau, Ernesto. 1989. Politics and the Limits of Modernity. *Social Text*, 21: 63-82.

- Laclau, Ernesto. 1990. *New Reflections on the Revolution of Our Time*. Verso. London i New York.
- Laclau, Ernesto. 1991. God Only Knows. *Marxism Today*, December/91: 56-59.
- Laclau, Ernesto. 1993. Discourse, u: Robert E. Goodin et al. (ur.): *A Companion to Contemporary Political Philosophy*. Blackwell Publishing. Oxford: 541-547.
- Laclau, Ernesto. 1996. Deconstruction, Pragmatism, Hegemony, u: S. Critchely, J. Derrida, E. Laclau, R. Rorty (ur.): *Deconstruction and Pragmatism*. Routledge. London i New York: 49-70.
- Laclau, Ernesto. 2000. Foreword, u: D. Howarth, A. Norval, Y. Stavrakakis (ur.): *Discourse Theory and Political Analysis. Identities, Hegemonies and Social Change*. Manchester University Press. Manchester i New York: x-xii.
- Laclau, Ernesto. 2004. Glimpsing the Future, u: Simon Critchley i Oliver Marchart (ur.): *Laclau: A Critical Reader*. Routledge. New York: 279-328.
- Laclau, Ernesto. 2005. *On Populist Reason*. Verso. London i New York.
- Laclau, Ernesto. 2007. *Emancipation(s)*. Verso. London.
- Laclau, Ernesto. 2014a. *The Rhetorical Foundations of Society*. Verso. London i New York.
- Laclau, Ernesto. 2014b. Discourse, the political and the ontological dimension: an interview with Ernesto Laclau (by Allan Dreyer Hansen & André Sonnichsen). *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory*, 15(3): 255-262.
- Laclau, Ernesto i Chantal Mouffe. 2001. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. Verso. London.
- Laclau, Ernesto i Chantal Mouffe. 2007. *Postmarksizam bez pardona*. Zluradi paradi. Beograd.
- Lalović, Dragutin. 2010. Politološki antibarbarus II. O tužboljubnom diskursu "čiste" politologije. *Politička misao: časopis za politologiju*, 46(4): 132-161.
- Manfred, Frank. 1994. *Kazivo i nekazivo*. Naklada MD. Zagreb.
- Marchart, Oliver. 2007. *Post-Foundational Political Thought: Political Difference in Nancy, Lefort, Badiou and Laclau*. Edinburgh University Press. Edinburgh.
- Meiksins Wood, Ellen. 1978. *Class Ideology and Ancient Political Theory. Socrates, Plato, and Aristotle in Social Context*. Basil Blackwell. Oxford.
- Mouffe, Chantal. 2000. *The Democratic Paradox*. Verso. London.
- Ophir, Adi. 2012. Concept II., u: *Political Concepts: A Critical Lexicon* (online izdanje), <https://www.politicalconcepts.org/concept-ii-adi-ophir/> (pristupljeno 1. 2. 2021).
- Palonen, Kari. 2003. *Quentin Skinner: History, Politics, Rhetoric*. Polity Press. Cambridge.
- Perreau-Saussine, Emile. 2007. Quentin Skinner in Context. *The Review of Politics*, 69(1): 106-122.
- Pocock, John G. A. 1972. *Politics, Language, and Time. Essays on Political Thought and History*. The University of Chicago Press. Chicago.

- Pocock, John G. A. 1975. *The Machiavellian Moment. Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*. Princeton University Press. Princeton.
- Popper, Karl. 2002. *The Poverty of Historicism*. Routledge. London i New York.
- Ribarević, Luka. 2016a. Četiri ogledala za vladara. Leo Strauss ili prva etida iz metodološke polifonije. *Političke perspektive: časopis za istraživanje politike*, 6(1-2): 7-34.
- Ribarević, Luka. 2016b. *Hobbesov moment: rađanje države*. Disput. Zagreb.
- Ricœur, Paul. 1981. *Hermeneutics & the Human Sciences*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Schaff, Adam (Šaf, Adam). 1965. *Uvod u semantiku*. Nolit. Beograd.
- Searle, John R. 2018. *Govorni činovi. Oglad iz filozofije jezika*. Matica hrvatska. Zagreb.
- Shapiro, Michael J. (ur.). 1984. *Language and Politics*. New York University Press. New York.
- Shaw, Beau. 2019. "The God of This Lower World": Leo Strauss's Critique of Historicism in Natural Right and History. *The Review of Politics*, 81: 47-76.
- Skinner, Quentin. 1969. Meaning and Understanding in the History of Ideas. *History and Theory*, 8(1): 3-53.
- Skinner, Quentin. 1974. Some Problems in the Analysis of Political Thought and Action. *Political Theory*, 2(3): 277-303.
- Skinner, Quentin. 1978. *The Foundations of Modern Political Thought. Volume I: The Renaissance*. Cambridge University Press. Cambridge (Kindle Edition).
- Skinner, Quentin. 1981. *Machiavelli. A Very Short Introduction*. Oxford University Press. Oxford.
- Skinner, Quentin. 2002a. *Visions of Politics. Volume 1: Regarding Method*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Skinner, Quentin. 2002b. On Encountering the Past – Interview. *Finnish Yearbook of Political Thought*, 6: 32-63.
- Skinner, Quentin. 2006. Surveying the Foundations: A Retrospect and Reassessment, u: Annabel Brett, James Tully, Holly Hamilton-Bleakley (ur.): *Rethinking the Foundations of Modern Political Thought*. Cambridge University Press. Cambridge: 236-261.
- Skinner, Quentin. 2009. A Genealogy of Modern State. *Proceedings of the British Academy*, 162: 325-370.
- Skinner, Quentin. 2016a. Ideas in Context: Conversation with Quentin Skinner. *Chicago Journal of History*, 7: 119-127.
- Skinner, Quentin. 2016b. Ideološki kontekst Hobbesove političke misli. *Čemu: časopis studenata filozofije*, XIII(24): 97-138.
- Strauss, Leo. 1953. *Natural Right and History*. The University of Chicago Press. Chicago i London.

- Taylor, Charles. 1988. The Hermeneutics of Conflict, u: James Tully (ur.): *Meaning and Context: Quentin Skinner and His Critics*. Princeton University Press. Princeton: 218-228.
- Torfin, Jacob. 1999. *New Theories of Discourse*. Blackwell Publishers Ltd. Oxford.
- Tully, James. 1988. The pen is a mighty sword: Quentin Skinner's analysis of politics, u: James Tully (ur.): *Meaning and Context. Quentin Skinner and his Critics*. Princeton University Press. Princeton: 7-25.
- Von Wright, Georg H. 1971. *Explanation and Understanding*. Routledge i Kegan Paul. London.
- Zarka, Yves Charles. 2005. The Ideology of Context: Uses and Abuses of Context in the Historiography of Philosophy, u: Tom Sorell i G. A. J. Rogers (ur.): *Analytic Philosophy and History of Philosophy*. Oxford University Press. Oxford.
- Žižek, Slavoj. 2002. *Sublimni objekt ideologije*. Arkzin. Zagreb.

Vedran Jerbić

STRATEGIC USE OF CONTEXT IN THE INTERPRETATION
OF POLITICAL DISCOURSES: AN ENCOUNTER BETWEEN
THEORY OF HEGEMONY AND LINGUISTIC CONTEXTUALISM

Summary

The aim of this paper is to critically assess Quentin Skinner's linguistic contextualism by using the perspective of Laclau and Mouffe's theory of hegemony. It strives to show that the theory of hegemony can offer a sort of middle way in the currently dominant discussion between so-called textualists and contextualists. By insisting on the strategic aspect of context in the interpretation of political discourses, Laclau and Mouffe are introducing a model of contextualization that does not follow traditional dichotomies between *history and philosophy* or *particularity of context* and *universality of ideas*. The strategic role of context would simultaneously represent a symptom of the deeper stratification of political language and meaning, and would function as a tool of the transformation of that very context.

Keywords: Theory of Hegemony, Discourse, Context, Antagonism, Skinner, Laclau and Mouffe

Vedran Jerbić je doktorski student na doktorskom studiju politologije na Fakultetu političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu.

Kontakt: jerbicv@gmail.com